

Kur'ân'da 'Alîm' İsmi ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi*

Mehmet ALTIN

Yrd. Doç. Dr.

Bitlis Eren Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

ORCID: 0000-0003-4441-0821

mehmet_altin13@beu.edu.tr

Öz

Kur'ân-ı Kerim, farklı üslup ve kalıplarda değişik isim-sıfatlarla Allah'ı insanlara tanıtmış, bu isim-sıfatları “el-esmâu'l-husnâ”¹ diye isimlendirmiştir. Bu isimler, zât-ı ilâhîyi niteleyen ve tanıtan vasıflar olması sebebiyle Kur'ân'da yaygın bir şekilde; birçok âyette veya âyetin sonunda zikredilmektedir. Allah'ın bu isimlerinin Kur'ân'da rastgele serpiştirilmediği, tek ya da ikili olarak gelen bu isimlerin, geçtikleri âyetlerin ve o âyetlerin içerisinde yer aldığı pasajların muhtevasıyla sıkı bir münâsebet içinde oldukları görülmektedir. Özellikle âyetlerin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâ, hem âyetin anlaşılmasında önemli bir yer tutar, hem de önceki ve sonraki âyet içerikleriyle çoğu zaman sıkı bir anlam ilişkisi içinde bulunur.

Kur'ân'da sık olarak kullanılan esmâ-i hüsnâdan biri de 'Alîm' ismidir. 153 defa Allah'a nisbet edilen bu isim; çoğunlukla esmâ-i hüsnâdan bazı isimlerle birlikte terkip oluşturmak suretiyle Allah'a nisbet edilmektedir. Kur'ân'ın muhtelif yerlerinde elli beş yerdeyalın hâlde (tek başına) Allah'a izafe edilirken, otuz altı yerde Hakîm, otuz iki yerde Semî, yedi yerde Vâsi, altı yerde Azîz, dörder yerde Habîr, Kadîr, üç yerde Halîm, ikişer yerde Hallâk, Şâkir ve bir yerde de Fettâh isimleriyle birlikte Allah'ı nitelemektedir. 'Alîm' isminin birlikte kullanıldığı diğer isimler (esmâ-i hüsnâ) ile geçtiği âyetlerin içerikleriyle olan bağlantısı incelendiğinde tenâsüp/uyum içinde olduğu görülür.

Anahtar Kelimeler: el-Esmâu'l-Hüsna, Alîm, Halîm, Azîz, Kadîr, Habîr, Şâkir, Hallâk, Vâsi, Semî, Fettâh.

* Bu makale, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Tefsir Bilim Dalında 2015 tarihinde tamamlanan “*Esmâ-i Hüsnânın Semantik Tahlili ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi*” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

¹el-Esmâu'l-hüsna terkihi, “ism”in çoğulu olan “esmâ” ile, “güzel”, “en güzel” anlamındaki “hüsna” kelimelerinden oluşmuş olup, Allah'a ait tüm isimleri ifade etmek üzere “en güzel isimler” demektir. (Geniş bilgi için bkz.:Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccâcî, *İştikâku Esmâillâh*, (Thk.: Abdülhüseyn Mübarek), Beyrut, 1986, 255-268.) Bir sıfat tamlaması olan bu terkip, Türkçede daha çok Farsça karşılığı olan “esmâ-i hüsnâ” şekliyle kullanılmaktadır. Biz de söyleyiş kolaylığı ve yaygınlığı açısından çalışmamız boyunca bu terkihin “esmâ-i hüsnâ” şeklindeki kullanımını tercih edeceğiz.

The Name Alîm In The Qur'an And Its Relationship With The Verses In Which It Is Included

Abstract

The most beautiful names belong to Allah. In order to explain this issue the expression "el-esmâu'l-husnâ" is used. These names are mentioned in the Quran frequently since they are attributes describing and introducing the almighty. After all, the central subject of the Quran is Allah although the main issue of it is human being. In other words, in the Quran all subjects are presented in a context centred on Allah. al-Esmâ al-husnâ is generally mentioned at the end of the verses as single or double. Single or double of al-esmâ al-husnâ is closely related to the content of verses at the end of which they exist, and of the passages in which they are included. Particularly although dual names are seen as rhyme factors brought for rhyming at first sight, a close insight will reveal that the basic reason for this is the meaning and the relation with the verse.

The name "Alîm", used frequently in the Quran and associated with Allah in 153 verses, is related with Allah by combining with some names from al-esmâ al-husnâ. While attributing Allah by itself alone in fifty five places in the Quran, this name describes Allah thirty six times with the name Hakîm, with Semîthirty two times, with Vasiseven times, with Azîz six times, with Habîr and Kadîrfour times, with Halîm three times, with Hallak and Şâkir two times and once with Fettâh. Analysing the connection between the name "Alîm" with other names (el-esmâu'l-hüsñâ), it is seen that it is in a harmony with the content of the verses.

Keywords: Al-Asma Al-Husna, Al-Alim, Al-Halim, Al-'Aziz, Al-Qadir, Al-Habir, Al-Şakir, Al-Hallaq, Al-Vasi, Al-Semi, Al-Fettah.

GİRİŞ

Kur’ân’ın bir beşer sözü olmayıp Allah’ın kelamı olduğu hususu âyetlerde çokça vurgulanarak; onun Allah kelamı oluşundan şüphe edenlere benzerini meydana getirmeleri konusunda meydan okunmuştur. Ulumu’l-Kur’ân’ın bir konusu olarak bu konu ‘*Kur’ân’ın İ’câzı*’ başlığı altında işlenmiştir. Kur’ân’ın i’câz yönlerinden biri de âyetleri, sûreleri ve lafızlarının birbiriyle uyum ve bütünlük içinde bulunmasıdır. Kur’ân’ı çeşitli yönlerden inceleyen Müslüman âlimler, bu alanda müstakil bir münâsebet ilim dalını geliştirmeye çalışmışlardır. Bu ilim dalı, Kur’ân-ı Kerîm’in bütünlüğünü gösteren ve ilâhîliğini ispat etmeye yarayan önemli bir saha olup “*İ’câzu’l-Kur’ân*” ilmi içinde ve onun bir alt disiplini olarak kabul edilebilir.²

Kur’ân’ın sâhip olduğu bütünlük ve uyumu incelendiğinde; onun tek bir sûre ya da tek bir âyet, hatta “tek bir kelime gibi” mütenâsip ve uyumlu olduğu görülecektir.³ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm, yirmi üç senede ihtiyaca göre parçalar hâlinde indiği halde, öyle bir tenâsübü vardır ki, sanki bir defada nâzil olmuş gibi bir bütünlük arz eder. Farklı farklı ve mükerrer suallerin cevabı olarak geldiği halde, bütün insanların müşterek ihtiyaç ve arzularını tatmin edecek bir birliğe sâhiptir. Farklı ve pek çok hâdisenin hükümlerini beyân etmek için nâzil olduğu halde, sadece bir hâdisenin açıklamasıymış gibi mükemmel bir ahenk ihtivâ eder. Birbirine zıt, çok farklı hallerde sayısız muhatabın anlayışına münâsip üslûplarda nâzil olduğu halde, öyle güzel bir selâset/akıcılık gösterir ki, sanki aynı durumdaki ve aynı anlayış seviyesindeki insanlara inmiş gibi herkes kendi zâviyesinden onu kolayca anlayabilir ve asıl muhatabın kendisi olduğunu düşünebilir.⁴

Buradan hareketle Kur’ân’da çokça geçen esmâ-i hüsnâ ile içinde zikredildikleri âyetlerin muhtevâsı arasında bir tenâsüb ve uyumun olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada ‘Alîm’ ismi ile geçtiği âyetlerin muhtevâsı arasındaki münâsebet incelenecektir. Hemen ifade edelim ki Kur’ân’da 153 yerde yalnız veya diğer isimlerle beraber Allah’a nisbet edilen bu isim, verilecek örneklerde görüleceği gibi geçtiği âyetlerin ve o âyetlerin içerisinde yer aldıkları pasajların muhtevâsıyla sıkı bir münâsebet içindedir. Bilhassa ikili olarak gelmesi, ilk bakışta secî⁵ için getirilmiş kafiye unsuru gibi görünse de dikkatli bir bakışla bunun temel nedeninin anlam ve âyetle olan münâsebet olduğu görülecektir.⁶ Âyetlerin

²MehmetFaikYılmaz,“Münasebâtul-Âyât ve’s-Suver”,*DİA*,İstanbul, 2006, XXXI, 570. Ayrıca bkz.: Mehmet Salmazzem, Kur’ân’ın i’câz Yönlerinden “Tenâsüb”, *Risale-i Nur Örneği, Katre Dergisi*, İstanbul, 2016, c. 1, s. 2, s. 205-206.

³Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû Bekr Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Beyrut, 2006. XXII, 160; Ayrıca bkz.: Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3. baskı, İstanbul, 1979, I, 47.

⁴Said Nursî, *Sözler (25. Söz)*, İstanbul, 2012, 414.

⁵Secî: Cümle ya da cümleciklerin sonundaki nesir kafiyesini ifâde eden ses uyumudur. (Geniş bilgi için bkz. Seyyid Hadar, *Fevâsilu’l-Âyâtî’l-Kur’âniyye*, 2. baskı, Kâhire, 2009, 30-39.)

⁶Bkz.:Fadl Hasan Abbâs, *İ’câzu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Ammân, 1991, 216.

sonlarındaki isim cümlelerinde yer alan Alîm ve diğer isimlerin; çoğunlukla ta‘lîl,⁷ tezyîl,⁸ istidrâk⁹ için kullanıldıkları ve böylece ait oldukları âyetin anlamını tamamladıkları, pekiştirdikleri ve o âyetleri bir nevi hülâsa ettikleri görülecektir.

Bu makalemizde Kur’ân’da çokça zikredilen isimlerden “Alîm” isminin önce etimolojik tahlilini yapmaya; daha sonra bu ismin kendisiyle zikredilen diğer isimler ve âyet içerikleriyle olan münâsebetini incelemeye çalışacağız.

ALÎM İSMİNİN ETİMOLOJİK TAHLİLİ

علم/Alîm kelimesi, علم/ilm masdarından türetilmiş mübalağalı bir sıfattır. Ragıp Isfahânî (v. 502/1108) علم/ilm kelimesini, ‘bir şeyi hakikatiyle idrâk etmek’¹⁰ diye tarif eder. İbn Fâris (v. 395/1004) ise, ‘bir şeyi kendisinden olmayandan ayırt edilebilen iz, belirti ve işaret’¹¹ şeklinde tanımlar. Son tanıma göre ilmin aslı temyiz, yani ayırt etmektir. Nitekim seçip ayırma şiarı olduğu için bayrağa علم/alem, yerin zeminine göre ayırt edici olduğu için de dağlara علم/A‘lâm denilir.

Dilbilimciler ve müfessirler kök manaya bağlı kalarak ‘Alîm’ ismini farklı şekillerde tanımlamışlardır. Biz bu tanımlardan birkaç tanesini özetle aktarmak istiyoruz:

1. Eşyayı nasıl iseler öyle idrâk eden.¹²
2. Bilgisiyle her şeyi kuşatan, her şeyi künhüyle bilen ve ilmi, ezeli olan.¹³
3. Yarattıkları hakkında sonsuz bilgi sâhibi olan.¹⁴
4. Küçük-büyük, gizli-aşikâr, uzak-yakın her şeyi öz yapısı ve mahiyetiyle bilen.¹⁵

⁷ Ta‘lîl: Bir hükme yol açan sebepleri belirtmektir. Türkçe’de “çünkü, zira” gibi bağlaçlarla ifâde edilir. (Bkz.: Hâfız Ebû Fadl Celaluddin Abdurrahman Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, Medine, 2005, V, 1685.)

⁸ Tezyîl: İki cümlenin ard arda getirilmesi, ikincisinin, birincisinin de manasını içerip onu te’kid etmesi manasındadır. (Bkz.: Suyûtî, *el-İtkân*, V, 1680.)

⁹ İstidrâk: Bir sözden maksadın o sözden ibaret olmadığını belirtmek için, söze yapılan bir ilave ile maksadı tam olarak belirtmektir. (Bkz. Suyûtî, *el-İtkân*, Medine, 2005, V, 1736.)

¹⁰ Râgıb Isfahânî, *el-Mufredât fî Garibi’l-Kur’ân*, (Thk.: Muhammed Seyyid Keylanî), Beyrut, ts., “alm” md.

¹¹ Ebu’l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mekâyisü’l-Luğa*, (Thk.: Abdusselam Muhammed Harun), I-VI, Beyrut, 1979, “alm” md.

¹² Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-Sıfât*, Kâhire, 2005, 33.

¹³ Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî el-Gazzâlî, *el-Maksadu’l-Esnâ fî Şerhi Esmâillahi’l-Hüsnâ*, (Thk.: Muhammed Osman el-Haşî), Kâhire, ts., 141.

¹⁴ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 429.

¹⁵ Âsım Efendî, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul, 1886, “alm” md.

5. Olmuş ve olmakta olanı ile gelecekte olan şeyleri bilen, yerde ve gökte kendisine hiçbir şey gizli kalmayan; ilmi, küçük-büyük, gizli-aşikâr her şeyi kuşatan.¹⁶

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşıldığı üzere “ilim” kelimesinden türetilen ‘Alîm’ kelimesi vb. lafızların, mana açısından köküyle açık ya da gizli, doğrudan ya da dolaylı olarak alâkası söz konusudur.

KUR’ÂN’DA ‘ALÎM’ İSMİNİN ZİKREDİLMESİ

‘Alîm’ ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de 153 defa Allah’a nisbet edilmiş ve daha çok esmâ-i hüsnâdan diğer bir isimle birlikte kullanılmıştır. Kur’ân’ın muhtelif yerlerinde elli beş yerde¹⁷ yalın hâlde (tek başına) Allah’a izafe edilirken, otuz altı yerde Hakîm,¹⁸ otuz iki yerde Semî,¹⁹ yedi yerde Vâsi,²⁰ altı yerde Azîz,²¹ dörder yerde Habîr,²² Kadîr,²³ üç yerde Halîm,²⁴ ikişer yerde Hallâk,²⁵ Şâkir²⁶ ve bir yerde de Fettâh²⁷ isimleriyle birlikte Allah’ı nitelemektedir. Bu isim 52 mekkî, 101 medenî âyette bazen marife, bazen de nekra formunda gelmektedir.²⁸

Alîm İsminin Tek Başına (Yalın Hâlde) Zikredilmesi

Alîm isminin Kur’ân’da elli beş yerde yalın hâlde (tek başına) ve sürekli olarak nekra formunda Allah’a izafe edildiğini ifâde etmiştik. Biz burada konunun uzamaması için bu ismin yalın hâlde geçtiği âyetlerin içeriğiyle olan münâsebetine sadece iki âyeti örnek vermekle yetineceğiz. Ardında bu ismin tek başına zikredildiği âyetlerdeki özelliklerini ve hikmetlerini birkaç madde hâlinde özetlemeye çalışacağız.

¹⁶Muhammed Murteza Zebidî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, (Thk.: Halil el-Hilalî), Tunus, 2004, “alm” md.

¹⁷Bkz.: Bakara, 2/29, 282; Âl-i İmrân, 3/176; Nisâ, 4/31, 39, 70; Mâide, 5/97; En’âm, 6/101; Enfâl, 8/75; Tövbe, 9/115; Mü’minûn, 24/35, 64; Ankebût, 29/62; Ahzâb, 33/40, 54; Şûrâ, 42/12; Fetih, 48/26; Hucurât, 49/16; Hadîd, 57/6; Mucâdele, 58/7; Tegâbun, 64/11.

¹⁸Bakara, 2/32; Nisâ, 4/11, 17, 24, 26, 92, 104, 111, 170; En’âm, 6/83, 128, 139; Tövbe, 9/15, 28, 60, 97, 106, 110; Yûsuf, 12/6, 83, 100; Hicr, 15/25; Hac, 22/52; Nûr, 24/18, 58, 59; Zuhruf, 43/84; Fetih, 48/4; Hucurât, 49/8; Zâriyât, 51/30; İnsan, 76/30. Mümtehine, 60/10; Tahrim, 66/2.

¹⁹Bakara, 2/127, 137, 181, 224, 227, 244; Âl-i İmrân, 3/34, 35, 121, 148; Nisâ, 4/148; Mâide, 5/76; En’âm, 6/13, 115; A’râf, 7/200; Enfâl, 8/17, 42, 53, 61; Tövbe, 9/98, 103; Yûnus, 10/65, 34; Enbiyâ, 21/4; Nûr, 24/21, 60; Şuârâ, 26/220; Ankebût, 29/5, 60; Fussilet, 41/36; Duhân, 44/6; Hucurât, 49/1.

²⁰Bakara, 2/115, 247, 261, 268; Âl-i İmrân, 3/73; Mâide, 5/54; Nûr, 24/32.

²¹Yâsîn, 36/38; Neml, 27/78; En’âm, 6/96; Mü’min, 40/2; Fussilet, 41/12; Zuhruf, 43/9.

²²Tahrîm, 66/3. Hucurât, 49/13; Nisâ, 4/35; Lokman, 31/34.

²³Şûrâ, 42/50; Fâtır, 35/44; Nahl, 16/70; Rûm, 30/54.

²⁴Nisâ, 4/12; Hac, 22/59; Ahzâb, 33/51.

²⁵Yâsîn, 36/81; Hicr, 15/86.

²⁶Bakara, 2/158; Nisâ, 4/147.

²⁷Sebe’, 34/26.

²⁸Bkz.: Mecduddin Muhammed Firûzâbâdî, *Besâiru Zevi’t-Temyîz fî Letâifi’l-Kitabi’l-Azîz*, (Thk.: Muhammed Alî Neccâr), Kâhire, 1996, I, 128-502.

Alîm ismi bazen şu iki âyette olduğu gibi gayb bağlamında zikredilir: *O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O’nun bir eşi olmadığı hâlde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir.*²⁹ *O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök hâlinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla bilendir.*³⁰

Bu iki âyette yer ve göklerin yaratılmasından bahsedildikten sonra ‘Alîm’ isminin getirilmesi münâsîp olmuştur. Çünkü bazı insanlar burada; “Olayların cereyanı ilmî midir? Yoksa kör bir kuvvet veya tesadüfe bağlı olamaz mı? İnsan yaratılmadan önce, onun yaratılacağı bilinip, hesap edilerek yer ve gök ona göre nasıl hazırlanır?” şeklinde sorular sorabilir. Buna cevap olarak Allah, ‘Alîm’ ismini zikrederek şu mesajı vermektedir: Siz bunları uzak görmeyin. Allah her şeyi ezeli ve ebedî olarak bilendir. O’nda bütün ilimlerin bilgisi vardır.³¹ Öte taraftan insanoğlu bu iki âyette zikredilen şeylerin yaratılma keyfiyetini bilemez. Hatta insan için bunlar gaybî şeylerdir. Ancak Allah bunları ve her şeyi Alîm ismiyle bilir ve bu ismini zikretmekle de insanoğlunun cehâletini giderir. Ayrıca Alîm ismi şu vurguyu taşır: Fiili bu tarzda gayet acayip ve zarif bir tertip üzere olan zât, elbette her şeyi bilendir. Yarattığı her şeyin künhünü bildiği için, yarattığı her şeyi en mükemmel ve en faydalı bir şekilde yaratandır.³²

Yukarıda zikrettiğimiz ikinci âyette de görüleceği gibi, bazen ilk bakışta, âyetin sonunda gelen isimlerin, muhtevâ ile ilgisi kurulmayabilir. Bazı kimseler, mezkûr âyetin³³ sonunun *O her şeye Kadîrdir* şeklinde gelmesini bekleyebilir. Ancak âyetin, *O her şeyi bilendir* şeklinde sonlanması gayet münâsîp olmuştur. Çünkü Kadîr ismi çoğunlukla ileride olacak fiiller için kullanılır. Hâlbuki burada gerçekleşmiş, bitmiş bir fiilden bahsedilmiştir. Dolayısıyla insanlara gaybî bir bilgi verilmek suretiyle Allah’ın ilim sıfatının zikredilmiş olması çok daha uygun olmuştur.³⁴ Ayrıca âyetin baş tarafıyla sonu arasında güzel bir tenâsüb söz konusudur. Zira âyetin baş tarafı, Allah’ın yaratma fiiline yer vermektedir. Âyetin sonundaki Alîm ismi ise Allah’ın küllî ilminin göklerin tanzim ve tesviyesine delil olduğunu göstermektedir. Böylece âyetin evveli, kudret-i kâmileye, sonu ise küllî ve şümüllü ilme delâlet etmektedir.³⁵

Râzî(v. 606/1209) bu âyetin, felsefecilerin ‘*Allah cüziyyatı bilemez*’ şeklindeki görüşleri ile Mutezile’nin ‘*kul kendi fiillerinin yaratıcısıdır*’³⁶ tarzındaki görüşlerini

²⁹ En’âm, 6/101. بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنَّى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

³⁰ Bakara, 2/29. هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهَا سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

³¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I, 294.

³² Nasiruddin b. Ömer b. Muhammed el-Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Tevîl*, 1. baskı, Beyrut, I, 67.

³³ هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّيْنَهَا سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

³⁴ Recep Âtıf, *el-İ’câzu’l-Beyânî fi Nazmi Havâtimi’l-Âyât*, (el-Câmiatu’l-İslâmiyye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazze, 2006,85.

³⁵ Said Nursî, *İşâretu’l-İ’câz*, İstanbul, 2003, 192; Ayrıca bkz.: Nursî, *Sözler* (25. Söz), 415-416.

³⁶ Bkz.: Ebu’l-Hasan Abdulcebbâr b. Ahmed Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu Usûli’l-Hamse*, Kâhire,

çürüttüğünü iddia ederek şöyle der: “Allah, göklerin ve yerin yaratılmasından bahsettikten sonra kendisinin ‘Alîm’ olduğunu bildirmesi, yaratıcının yaptığı şeyi mutlaka bütün detayıyla bilmesi manasına geldiğinden; O’nun cüziyyatı bildiğine delil olmuştur. Diğer taraftan şayet kul kendi fiillerinin yaratıcısı olsaydı, hem o fiilini hem de fiilinin adedini, kemiyetini ve keyfiyetini bilmiş olması gerekirdi. Kulun böyle bir ilmi olmayınca kendi fiillerinin yaratıcısı olması da mümkün değildir. Oysaki Allah bu âyette yaratan kimsenin, yarattığı şeyi ve onun detayını bilmesinin gerektiğini açıklamıştır.”³⁷

Alîm isminin tek başına/yalın halde geldiği diğer âyetler de incelendiğinde, bu ismin zikredildiği bağlamda birçok özelliği ve hikmeti görülecektir. Tek başına gelmiş olduğu âyetlerdeki özelliklerini ve hikmetlerini birkaç madde hâlinde şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Âyetlerde tek başına/yalın halde Alîm ismi zikredildiğinde, bir çeşit fiil fonksiyonu icrâ ederek mef’ûl de alır. Bu durumda genellikle; ‘Allah sizin yaptıklarınızı,³⁸ onların yaptıklarını,³⁹ muttakileri,⁴⁰ zâlimleri,⁴¹ müfsidler,⁴² kalplerin sakladıklarını⁴³ ve her şeyi⁴⁴ bilir’ kalıblarıyla gelir. Böylece ‘Alîm’ ismi zâlimler ve müfsidler için bir tehdit ve uyarı olurken⁴⁵ muttakiler için de müjde olmaktadır.

2. Bazen de Alîm ismi, gizli ve geçmiş zamanda yapılmış bir bilgidен bahseden âyetin sonunda, *Elbette Allah bütün sinelerin künhünü bilir*⁴⁶ şeklinde bir belagat nüktesi olarak bağlama uygun bir şekilde sonlanır.⁴⁷ Şimdi ve gelecek zamanla ilgili bir bilgidен bahseden âyetlerin sonu ise çoğunlukla *Allah muttakileri,⁴⁸ zâlimleri,⁴⁹ müfsidler,⁵⁰ bilir* şeklindeki bir ifâdeyle biter. Böylece geçmişte taşınan niyetler ile yapılan ameller sinede bir bilgi olarak kaldığı için ilgili âyetler, *Allah bütün sinelerin künhünü bilir* şeklinde biterken; şimdi ve gelecek

1988, 241.

³⁷Fahruddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 1. baskı, Beyrut, 1981, 265.

³⁸Bakara, 2/283; Mü’minûn, 23/51.

³⁹Yûnus, 10/36; Yûsuf, 12/19; Nûr, 24/41.

⁴⁰Âl-i İmrân, 3/115; Tövbe, 9/44, 47.

⁴¹Bakara, 2/95, 246; Tövbe, 9/47; Cuma, 62/7.

⁴²Âl-i İmrân, 3/63.

⁴³Al-İmran, 3/119, 154; Mâide, 5/7; Enfâl, 8/43; Hûd, 11/5; Lokman, 31/23; Şûrâ, 42/24; Hadîd, 57/6.

⁴⁴Bakara, 2/29, 231, 282; Nisâ, 4/32, 176; Mâide, 5/97; En’âm, 6/101; Enfâl, 8/75; Nûr, 24/35, 64; Ahzâb, 33/40, 54.

⁴⁵Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, III, 275.

⁴⁶Bkz.: Âl-i İmrân, 3/119, 154; Mâide, 5/7; Enfâl, 8/43; Hûd, 11/5; Lokman, 31/23; Şûrâ, 42/24; Hadîd, 57/6; Fâtır, 35/38.

⁴⁷Seyyid Kutub, *Kur’ân’da Edebi Tasvir*, (Terc.: Süleyman Ateş), 2. baskı, Ankara, 1967, 138.

⁴⁸Âl-i İmrân, 3/115; Tövbe, 9/44, 47.

⁴⁹Bakara, 2/95, 246; Tövbe, 9/47; Cuma, 62/7.

⁵⁰Âl-i İmrân, 3/63.

zamanda yapılacaklarla ilgili bilgi henüz sinede mevcut olmadığından bu konulardan bahseden âyetlerin sonları Alîm ismiyle beraber farklı bir mef’ûl alaraksonlanır.⁵¹

3. Alîm ismi bazen de kulun itaâti veya itaâtsizlik durumunun Allah’ın bilgisi dâhilinde olduğunu vurgulamak üzere emir ve nehiyelerin sonlarında⁵² gelir.

4. Allah, bazı âyetlerde borçlanma, şahitlik, rehin gibi meselelerde yapılması icâb edenleri bildirdikten sonra sözü, وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ / *Her ne yaparsanız Allah onu bilir*⁵³ şeklinde tamamlamaktadır. Böylece borca sadâkatsizlik, şehâdeti gizlemek, rehin bırakılan emanete ihânet gibi yanlış hareketlerden kulları sakındırmaktadır. Çünkü bir kimse yaptığı en küçük şeylerin dâhi Allah tarafından bilindiğine inandığında Allah’ın emirlerine muhâlefet etmekten korkar ve yaptıklarının karşılığını -iyi veya kötü- mutlaka göreceğini bilir.⁵⁴

Netice itibarıyla denilebilir ki, Alîm ismi tek başına gelmiş olduğu birçok âyette bir çeşit fiil fonksiyonu görerek mef’ûl alır. Bu durumda ekseriyetle müfsidler için bir tehdit, muttakiler için bir müjde olur. Ayrıca ahkâm âyetlerin birçoğunun sonunda zikredilen Alîm ismi insanlara Allah’ın her şeyi bildiğini hatırlatarak onları doğruya ve adâlete yönlendirir. Öte taraftan gayb bağlamında zikredilen bu isim üzerinden insanın bilgisizliği karşısında Allah’ın mutlak ilminin ispat edilmesi hedeflenir.

Alîm İsminin Başka İsimler (Esmâ-i Hüсна) İle Birlikte Zikredilmesi

Alîm isminin, Kur’ân-ı Kerîm’de Hakîm, Semî, Vâsi, Azîz, Habîr, Kadîr, Halîm, Hallâk, Şâkir ve Fettâh isimleriyle beraber kullanıldığını ifade etmiştik. Biz bu başlık altında Alîm isminin mezkûr isimlerle olan münâsebetini incelemeye çalışacağız.

Alîm İsminin ‘İlim’ İçerikli İsimler (Esmâ-i Hüسنâ) İle Kullanımı

a) Alîm ve Hakîm İsimleri: Kur’ân’da Allah’ın ilmi genellikle hikmetiyle eşleştirilmektedir. Alîm ismi otuz altı yerde Hakîm⁵⁵ ismiyle birlikte gelmektedir.

⁵¹ Âtîf, *el-İ’câzu’l-Beyânî*, 86.

⁵² Bkz.: Ankebût, 29/62; Tegâbun, 64/11; Şûrâ, 42/12; Fetih, 48/26; Bakara, 2/231, 283; Nisâ, 4/176.

⁵³ Bakara, 283; Ayrıca bkz. Yûsuf, 19; Nûr, 28; Şuârâ, 188.

⁵⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, VII, 241.

⁵⁵ حَكِيم/Hakîm, “düzeltmek, karar vermek ve bir şeyi salah kastıyla menetmek” manalarına gelen حُكْم/hüküm masdarından türemiş mübalağa sîgasında bir sıfat olup; “hikmet sâhibi” demektir. (Geniş bilgi için bkz.: Ebû İshâk İbrahim ez-Zeccâc, *Tefsîru Esmâillahi’l-Hüسنâ*, (Thk.: Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut, 43; Ebu’l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccâcî, *İştikâku Esmâillah*, (Thk.: Abdülhüseyn Mübarek), Beyrut, 1986, 60.) Kur’ân’da Hakîm ismi doksan bir yerde Allah’a nisbet edilmektedir. Bu isim, müstakil olarak kullanılmazken kırk yedi yerde Azîz, otuz altı yerde Alîm, dört yerde Habîr, iki yerde Alî, birer yerde de Tevvâb, Hamîd ve Vâsi isimleriyle birlikte zikredilmiştir.

Yirmi dokuz yerde⁵⁶ Alîm ismi, Hakîm isminden önce gelirken, yedi âyette de⁵⁷ Hakîm ismi, Alîm isminden önce gelir. Bu isim, hem mekkî hem de medenî sûrelerde; yedi yerde⁵⁸ marife, yirmi dokuz yerde⁵⁹ ise nekra olarak yer alır.

Alîm ve Hakîm isimleriyle sonlanan şu iki âyet, âyetlerin sonlarında zikredilen esmânın bağlamla olan münâsebetini gösteren güzel örneklerdendir: *O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir. Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir.*⁶⁰ *Bir de, Allah’ın, hakkında kötü zanda bulunan münâfık erkeklere ve münâfık kadınlara, Allah’a ortak koşan erkeklere ve Allah’a ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir. Kötülük girdabı onların başına olsun! Allah onlara gazap etmiş, onları lânetlemiş ve kendilerine cehennemi hazırlamıştır. Orası ne kötü bir varış yeridir! Göklerin ve yerin orduları Allah’ındır. Allah, mutlak güç sâhibidir, hüküm ve hikmet sâhibidir.*⁶¹

Bu iki âyette Allah’ın farklı isimlerinin zikredilmesi, esmânın geldiği âyetlerin siyâk ve sibâkları ile münâsebet içinde olduğunu gösterir. Râzî’nin açıklamalarına göre, Allah’ın rahmet ve azap orduları vardır. Bu orduların inişi bazen rahmet, bazen de azap için olur. Bu âyetlerin ilkinde⁶² bu orduların, mü’minlere rahmet için indirildiği bildirilmiştir. Buradaki Alîm ismi, Allah’ın mü’minlerin kalplerindeki iman gibi en gizli şeyleri dâhi bildiğine işaret etmektedir. İkinci âyet⁶³ ise, Allah’ın kâfirlere azap için ordularını indirdiği hakkındadır. Burada -Alîm isminin değil de- Azîz isminin zikredilmesinden maksad, Allah’ın göndereceği ordular vasıtasıyla inkârcılara vereceği azabının şiddetli olacağına bir işarettir.⁶⁴ Böylece ‘Alîm’ ismi mü’minlere karşı bir müjde olurken; “Azîz” ismi ise münâfıklar ve müşrikler için bir tehdit ve uyarı olmaktadır. Ayrıca bu âyetlerde Hakîm isminin getirilmesi Allah’ın vereceği rahmet ve azabın, -her konuda olduğu gibi- tesadüfî olmayıp ilmine ve bilgisine mutabık olduğuna, bunlarda bir abes olmadığına dikkatleri çekmek içindir.

Zikredeceğimiz şu örnekte olduğu gibi bazen âyet sonlarında gelen her bir isim, içerisinde yer aldığı ibarenin tezyîl yahut ta’lîcümlesi olur: *Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklere göstererek, “Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin” dedi. Melekler, “Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir*

⁵⁶ Bkz.: Nisâ, 4/11, 17, 24, 26, 92; Enfâl, 8/71; Tövbe, 9/15, 28. Diğer örnekler için bkz.: Muhammed Fûâd Abdulbaki, *el-Mu’cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Kâhire, 1945, “alîm” md.

⁵⁷ En’âm, 6/83, 128, 139; Hicr, 15/25; Neml, 27/16; Zuhruf, 43/84; Zâriyât, 51/30.

⁵⁸ Bakara, 2/32; Yûsuf, 12/83, 100; Tahrim, 66/2; Zuhruf, 43/84; Neml, 27/6; Zâriyât, 51/30.

⁵⁹ Bkz.: Nisâ, 4/11, 17, 24, 26, 92; En’âm, 6/82, 128, 139; Enfâl, 8/71; Tövbe, 9/15, 28; Hicr, 15/25.

⁶⁰ Fetih, 48/4.

⁶¹ Fetih, 48/6-7.

⁶² Fetih, 48/4.

⁶³ Fetih, 48/7.

⁶⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXVIII, 85-86.

*bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin” dediler.*⁶⁵

Âyetteki, *أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ/Şüphesiz sen Alîm ve Hakîm’sin* cümlesi, Âlûsî’ye (v. 1270/1853)göre tezyîl, İbn Âşûr’a (v. 1393/1973) göre ise bir ta’lîl cümlesidir.⁶⁶ Ebussuûd (v. 981/1574) ise bu cümlede zikredilen Alîm isminin, *لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا/Senin bize öğrettiğinden başka bir bilimiz yoktur* cümlesini te’kid ettiğini söyler.⁶⁷ Hakîm ismi ise, insanın yeryüzünde halife olarak yaratılışını haber veren bir önceki âyetle⁶⁸ilişkilendirilebilir. İbn Abbâs gibi bazı âlimlere göre, Allah’ın Hz. Âdem’i yerde halife kılması ile ilgili hükmünden dolayı melekler O’nu “Hakîm” diye tavsif etmişlerdir.⁶⁹ Bu durumda, Allah’ın insanı yeryüzünde halife olarak yaratışında bir abes ve itiraz edilebilecek bir husus olmadığı te’kid edilmiş olur.

Ayrıca müfessirler bu âyetteki *فَاعِل*/fa’il vezninden mübalağa sîğasıyla gelen Alîm isminin, Allah’ın mahlûkatı hakkındaki bilgi ve ilminin genişliğini⁷⁰ve hiçbir şeyin O’nun ilmi ve hikmeti hâricinde olmadığını/olamayacağını⁷¹ ifade ettiğini söylemişlerdir. Öte taraftan âyette Hakîm isminin Alîm isminden sonra zikredilmesi; bir şeyi en doğru ve güzel şekilde yapmak anlamındaki hikmetin, ilimden kaynaklandığını göstermektedir.⁷²

Said Nursî (v. 1960) Kur’ân’ın bazen küçük bir olaydan bahsettikten sonra tüm insanlığı ilgilendiren küllî kaideyi ve hakikati göstermek için o küçük olayı küllî esmâ ile bağlayıp tefekküre ve ibrete teşvik ettiğini belirttikten sonra mazkur âyeti bu çerçevede açıklar ve şöyle der: *Şu âyet evvelâ, Hz. Âdem’in hilâfet meselesinde melâikelere rüçhâniyetine medâr Allah’ın ilmi olduğuna dâir bir hâdise-i cüz’iyeyi zikreder. Sonra, o hâdisede melâikelerin Hz. Âdem’e karşı ilim noktasında hâdise-i mağlûbiyetlerinden bahseder. Daha sonra bu iki hâdiseyi iki ism-i küllî ile icmâl eder ve şu manayı tazammum eder: Alîm ve Hakîm sen olduğun için Âdem’i tâlim ettin; bize gâlip oldu. Hakîm olduğun için, bize istidadımıza göre veriyorsun, onun istidadına göre rüçhâniyet veriyorsun.*⁷³

⁶⁵ Bakara, 2/31-32.

⁶⁶ Ebu’l-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmûd Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Seb’i’l-Mesânî*, Beyrut, ts.,I, 227; Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Tunus, 1984,I, 416.

⁶⁷ Ebussuûd b. Muhammed el-İmadî el-Hanefî, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kitabi’l-Kerîm*, (Thk.: Abdulkadir Ahmed Atâ), Riyad, ts., I, 149.

⁶⁸ Bakara 2/30. (*وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ*)

⁶⁹ Muhammed b. Yûsuf Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhîr*, (Thk.: Adil Ahmed Abdulmevcud - Alî Muhammed Muavvid), 1. baskı, Beyrut, 1993,I, 297; Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, II, 228.

⁷⁰ Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 429.

⁷¹ Celâluddin el-Mahallî ve Celâluddin es-Suyûtî, *Tefsîru’l-Celaleyn*, Beyrut, 2005, 8.

⁷² Bedruddin Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, (Thk.: Yûsuf Abdurrahman el-Meraşlî ve bşk.), Beyrut, 1990,III, 317.

⁷³ Nursî, *Sözler* (25. Söz), 420.

Alîm ve Hakîm isimleri bazen de kulun itaâti/tövbesi veya itaâtsizlik/isyan durumunun Allah’ın bilgisi dâhilinde olduğunu vurgulamak üzere âyetlerin sonlarında gelir: *Allah katında (makbûl) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah, bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir.*⁷⁴

Allah’ın Alîm ve Hakîm isimlerinin mezkûr âyette zikredilmesi, tövbenin ciddi, samimi ve sağlam bir niyetle yapılmasını teşvik etmektedir. Ayrıca âyetin sonu şöyle bir vurguyu da taşır: Allah, kulun şehveti, gazabı ve cehâleti kendisini istilâ edip bürüdüğü için günah işlediğini bilir. Kulun vasfı bu olup, sonra da en yakın zamanda günahından tövbe ettiğinde; Allah, keremi ve lütfu gereği, o kimsenin tövbesini kabul etmesi hususunda da Hakîm’dir.⁷⁵

İnsanların anlamakta ve kabul etmekte zorlandıkları veya hikmetini ilk anda kavrayamadıkları hükümleri takiben şu âyette olduğu gibi genellikle Alîm-Hakîm isimleri birlikte kullanılır:

*Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarıdır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana-babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana-babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaşırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sâhibidir.*⁷⁶

Bu ve benzeri âyetlerin⁷⁷ Alîm ve Hakîm isimleriyle bitirilmesinin birkaç hikmeti şöyle sıralanabilir:

1. Miras paylarının taksimine ait bu âyetin sonunda, Alîm-Hakîm isimlerinin kullanılması şu mesajı vermektedir: Allah’ın mirası bu şekilde taksim etmesi, sizin gönüllerinizin meylettiği taksimattan daha evlâ ve hayırlıdır. Çünkü O, bütün malûmatı bilendir. Böylece de O, miras taksimatındaki sizin lehinize ve aleyhinize olan hususları en iyi bilendir. Yine O Hakîm’dir; bu sebeple de ancak, en güzel ve en yararlı şeyleri emreder.⁷⁸

2. Bu iki isim, miras hakkındaki ilâhî kanunun hikmetini anlamayan ve kendi yaptıkları eklemelerle, güya kanundaki “eksikliği” doldurmaya çalışan

⁷⁴ Nisâ, 4/17. *إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا*

⁷⁵ Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb*, X, 248.

⁷⁶ Nisâ, 4/11.

⁷⁷ Diğer örnekler için bkz.: Nisâ, 4/11, 24, 92; Tövbe, 9/60.

⁷⁸ Râzî, *Mefâtihu 'l-Gayb*, IX, 226.

kişilere bir cevap niteliğindedir.⁷⁹ Bundan dolayı Allah şunu beyân etmektedir: Kula en yakışan şey, mirasın miktarlarını tesbit hususunda onu kişisel kanaatine terk etmemesidir. Aksine Yüce Allah, miras miktarlarını şer‘î olarak alabildiğine açıklamış; mirasın ne şekilde paylaştırıldığını çok iyi bilen olduğu için mirasın paylaştırılmasına dâir hükümlerini koymuş ve bu miktarların sâhiplerini geniş geniş açıklamıştır.⁸⁰

3. Miras hukukuyla ilgili farızaları belirleyen ve insanlara tavsiye eden Allah, ezelden beri Alîm ve Hakîm’dir. Bundan dolayı miras taksimi ilmi, Allah’ın ilim ve hikmetiyle farz ve takdir olduğundan dünya ve âhirette insanın menfaatine uygun olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Bu paylaşmanın doğru olduğu hususunda insan aklı tereddüt ettiğinde, onu Allah’ın ilmine havale etmesi ve gereği ile amel etmesi gerekmektedir.⁸¹

4. Bu iki isim, Allah’ın insanlar için hükmetmesinin bir ilim ve hikmete dayandığını, bu yüzden kendileri için daha yararlı olduğunu hissettirmektedir. Allah bildiği için hükmeder, Hakîm olduğu için de farz kılar.⁸² Dolayısıyla bu iki isim, âyette geçen taksim Allah’ın ilim ve hikmetine dayalı olarak yaptığı bir iş ve koyduğu bir farz olduğunu gösterir.

5. Allah, bu ve benzeri âyetlerde pek çok mükellefiyetlerden, haram ve helâl kılmalardan bahsedince, kendisinin, bütün malûmatı bilen, hiçbir şey asla ve katiyyetle kendisine gizli kalmayan bir Alîm olduğunu; hükümlerini, hikmete uygun bir biçimde vaz eden bir Hakîm olduğunu bildirmiştir. Bu da O’nun emirlerine teslim olmayı, hükümlerine boyun eğmeyi gerektirir.⁸³

6. Allah her şeyi bilen ve her şeyi bir hikmete göre yapandır. O, Alîm olduğu için insanın içini, dışını ve tüm davranışlarını çok iyi bilir. Hakîm olduğu için de emir ve yasaklamalarını hikmetle yapar. Onun için inananlar, ilâhî bilgi ve hikmetlerle verilmiş olan bu ve diğer emirlere sarılmalı, yasaklardan kaçınmalı ve ilim ve hikmet dairesinde hareket etmelidir.⁸⁴

Kısacası Alîm ve Hakîm isimlerinin birlikte zikredilmesi, ilâhî bilgi ile ilâhî hikmet arasındaki kopmaz bağı göstermektedir. Allah, miras paylarının taksimini sınırsız bilgisi ve hikmetiyle yapmaktadır. O’nun tesis ettiği düzende emir ve yasaklarının bir ilim ve hikmete mebni olduğunu bilmek lazımdır. Bundan dolayı âyet, Allah’ın yaptığı taksimatın kabul edilmesinin lazım olduğunu, duygulara göre hareket

⁷⁹Ebu’l-A‘lâ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, (Terc.: Muhammed Han Kayanî ve bşk.), 2. baskı, İstanbul, 1996, I, 336.

⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi‘ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, VI, 125.

⁸¹ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II, 1309.

⁸² Seyyid Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, 32. baskı, Kâhire, 2003, I, 593; II, 14.

⁸³ Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, X, 57.

⁸⁴ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, II, 1450; VI, 2504.

edilmemesi, bu şekildeki taksimatta insan ve toplum için büyük maslahatların olduğunu bilmenin gerektiğini ortaya koymaktadır.

b) Alîm ve Habîr İsimleri: Kur’ân’da Alîm ismi dört âyette⁸⁵ Habîr ismi⁸⁶ ile birlikte kullanılır. Bu âyetlerden biri mekkî, üçü medenîdir. Bu isimler üç yerde⁸⁷ nekra, bir yerde de⁸⁸ marife olarak gelirler.

Alîm ile Habîr isimlerinin aynı âyet içerisinde yan yana gelmeleri, bu iki ismin manalarının aynı olduğunu iddia edenlerin iddialarını çürütür.⁸⁹ Dolayısıyla bu iki isim müterâdif değil de mana bakımından birbirine yakın anlamlı kelimeler olarak kabul edilmelidir.

Beş şeyin ilminin Allah’a tahsis edildiği şu âyetin sonunda Alîm-Habîr isimlerinin zikredilmesi calib-i dikkattir: *Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru indirir, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır.*⁹⁰

Âyette Allah, ilk önce ‘bahsedilen hususlara ait’ bilgisini zikrettikten sonra ilminin sadece bunları kapsamadığını, aksine kendisinin her hâlükârda, mutlaka her şeyi bilen bir zât olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Allah, ilminin her şeyin bâtınını ve içyüzünü de ihâte ettiğini ve her şeyin aslından haberdar bir zât olduğunu Alîm-Habîr isimlerini zikrederek bildirmiştir.⁹¹

Âlûsî’ye göre, âyetin sonunda getirilen *إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ/Allah alîm ve habîrdircümlesi* *وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ/Nefis yarın ne kazanacağını bilmez ve nerede öleceğini decümlesinin cevabı* konumundadır.⁹² Yani insanlar yarın ne kazanacaklarını ve nerede öleceklerini bilemezler. Çünkü bunlar gaybî bilgiler olup sadece Alîm ve Habîr olan Allah tarafından bilinir.

Ey insanlar! Şüphesiz yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız,

⁸⁵ Nisâ, 4/35; Lokman, 31/34; Hucurât, 49/13; Tahrim, 66/3.

⁸⁶ *خَبِيرٌ/Habîr*; Her şeyi hiçbir gizli yönü kalmayacak şekilde bilen, mülkünde olup biten her şeyden haberdar olan demektir. (Geniş bilgi için bkz.: Ebû Süleyman Hattâbî, *Şe’nu’l-Duâ*, (Thk.: Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut, 1992, 63; Isfahânî, *el-Mufredât*, “hbr” md.; Gazzâlî, *el-Maksadu’l-Esnâ*, 176.) Habîr ismi, Kur’ân-ı Kerîm’in kırk dört yerinde Allah’a nisbet edilmiş ve daha çok tek başına vârid olmuştur. Kur’ân’ın muhtelif yerlerinde yirmi altı yerde yalın halde (tek başına) Allah’a izafe edilirken, beşer yerde Latîf ve Basîr, dörder yerde de Hakîm ve Alîmisimleriyle birlikte Allah’ı nitelemektedir.

⁸⁷ Nisâ, 4/35; Lokman, 31/34; Hucurât, 49/13.

⁸⁸ Tahrim, 66/3.

⁸⁹ Habîr ile Alîm isimleri arasındaki farklar için bkz.: Gazzâlî, *el-Maksadu’l-Esnâ*, 67-68.

⁹⁰ Lokman, 31/34. *إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ*

⁹¹ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXV, 166.

⁹² Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XXI, 113.

*O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.*⁹³

Âyette, Alîm-Habîr isimleri getirilmekle insanlara şu mesaj verilmektedir: Allah, sizin zâhirinizi, soyunuzu sopunuzu bildiği gibi, bâtınızdaki da bihakkin haberdardır. Sır ve gizli kabul ettiğiniz şeyler, O’na saklı gizli değildir. Öyleyse takvayı, başlıca işiniz hâline getiriniz.⁹⁴

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi müfessirler Kur’ân’da dört âyette birlikte kullanılan Alîm ve Habîr isimlerinin her birine -müterâdîf olmadıklarından dolayı- farklı manalar vermişler. Genel manada ilmin, nesnenin dış yüzünü, haberin ise içyüzünü bilmeye ve bildirmeye delâlet ettiğini ifade etmişlerdir. Bu iki ismin farklı manalara sâhip olduğu görüşü doğru olmakla birlikte özellikle ilim vasfını sadece “zâhiri” bilmekle sınırlandırmak bu vasfın anlam alanını daraltmak demektir. Çünkü birçok âyetin sonu *Şüphesiz Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) bilir*⁹⁵ şeklinde gelmektedir. Onun için bu iki ismin birlikte zikredilmesinin, manayı teyit ve takviye için olduğunu söylemek daha doğru olur.

c) Semî ve Alîm İsimleri: Alîm ismi otuz iki yerde Semî⁹⁶ ismi ile birlikte kullanılır. Bu iki isim 10 mekkî, 22 medenî âyette bazen marife,⁹⁷ bazen de nekra⁹⁸ formda gelir. Hepsinde de Semî ismi Alîm isminden öncedir.

Bu iki ismin birlikte geldiği bazı âyetler, insanın kendi irâdesiyle yapmış olduğu tercihlerin sonucu olan söz ve davranışlara atıf yapılmaktadır. Şu âyette olduğu gibi: *Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe’nin) temellerini yükseltiyor, “Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin” diyorlardı.*⁹⁹

Kâbe’yi inşâ eden Hz. İbrahim ve Hz. İsmail; *رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ/Rabbimiz, yaptığımızı kabul buyur. İşiten ve bilen ancak sensindiye duâ etmişlerdir.* Bu duânın sonunda gelen Semî ve Alîm isimleri, dileğin kabul olunma sebebini gösterir. Allah

⁹³ Hucurât, 49/13. يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

⁹⁴ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXVIII, 140.

⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/119. إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ.

⁹⁶ Semî/Semî; “işitme yetisi, işitmek, anlamak” manalarına gelen *سَمِعَ/sem*‘ masdarından türemiş olup mübalağa ifade eden bir sıfattır. Allah’a atfedildiğinde Semî, “bütün ses ve kelimeleri hiçbir vasıta ve organa ihtiyaç duymaksızın işiten” anlamına gelir. (Geniş bilgi için bkz.: Ebû Abdillâh el-Halîmî, *el-Minhâc fî Şuabi’l-İmân*, 1. baskı, Beyrut, 1979, I, 199; İsfahânî, *el-Mufredât*, “sma” md.; Gazzâlî, *el-Maksadu’l-Esnâ*, 146.)Kur’ân’da Semî kelimesi kırk beş yerde Allah’a nisbet edilmektedir. Bu isim iki yerde *سَمِعَ الدُّعَاءَ/semiû*’d-duâ tamlamasıyla gelirken, otuz iki yerde Alîm, on yerde Basîr ve bir yerde de Karîb isimleriyle birlikte zikredilir.

⁹⁷ Bakara, 2/127, 137; Âl-i İmrân, 3/35; Mâide, 5/76; En’âm, 6/13, 115; A’râf, 7/200; Enfâl, 8/61; Yûnus, 10/65, 34; Enbiyâ, 21/4; Şuârâ, 26/220; Ankebût, 29/5, 60; Fussilet, 41/36; Duhân, 44/6.

⁹⁸ Bakara, 2/181, 224, 227, 244; Âl-i İmrân, 3/34, 121, 148; Nisâ, 4/148; Enfâl, 8/17, 42, 53; Tövbe, 9/98, 103; Nûr, 24/21, 60; Hucurât, 49/1.

⁹⁹ Bakara, 2/127. وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

duâları ve her şeyi işittiği için Semî; niyet, amelleri ve her şeyi bildiği için de Alîm’dir. إِنَّ/İnne, hasr edatı olup gerek amelde gerek duâda, riya ve gösterişin olmaması gerektiğini belirtir ve manaya şu vurguyu katar: Kalplerimizdeki niyetlerimizi bilecek, duâmızı işitecek ancak sensin. İşte senin bu vasıfların sebebiyledir ki, biz duâmızın kabulünü istiyoruz.¹⁰⁰ Böylece Hz. İbrahim ile oğlu İsmail’in, duâlarını Allah’ın işitme ve bilme sıfatlarına sığınarak yaptıklarına dikkat çekilerek; Allah’ın duâları kabul etmesinin, hangi sıfatları/isimleriyle ilişkili olduğu öğretilmektedir.

Zikredeceğimiz şu âyetlerde olduğu gibi esmâ-i hüsnâ bazen va‘îd ve vaat sadedinde gelir: *Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. Allah, onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*¹⁰¹

Ebû Hayyân’a (v. 745/1344) göre bu iki ismin bu âyette birlikte zikredilmesi, birbirleriyle olan tenâsüpleri sebebiyledir. İman, söz ve eylemle gerçekleşir. Allah, iman eden kişinin sözünü işittiği için Semî, niyet ve maksadını bildiği için Alîm’dir. Ayrıca Allah, insanları söz ve eylemlerinden dolayı muaheze edeceği için bu iki ismi burada tehdit için zikretmiştir.¹⁰² Ebû Hayyân her ne kadar bu iki ismin zikredilmesinin tehdit için olduğunu söylemişse de Nesefî (v. 710/1310) gibi bazı müfessirler, bu iki ismin *فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ/Allah, onlara karşı seni koruyacaktır* ifadesinden sonra gelmesinden dolayı peygamberimiz için vaat manasını içerdiğini söylemişlerdir. Zira Allah, müşriklerin inananlara karşı kurdukları tuzaklardan haberdar olduğu için, bu tuzakları önlemiş ve peygamberini korumuştur.¹⁰³

*Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*¹⁰⁴

Âyette vasiyetle ilgili ilâhî hüküm açıklandıktan sonra *إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ/Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir* şeklinde bir ifâdenin getirilmesi, vasiyeti değiştirenler hakkında açık bir uyarıdır. Öyleyse şâhit bulunmasa bile vasiyet edilen zâtın bizzat vasiyet edenden işittiği meşru vasiyeti, yerine getirmesi gerekir. Zira Allah, hem vasiyeti işiten, hem de onu değiştirenlerin gizli ve açık sözleri ile fiillerini bilendir.¹⁰⁵ Aslında ölmekte olan insanın yaptığı vasiyeti değiştiren ve böylece kul hakkını çiğneyen bir kimse, Allah’ın her şeyi bildiği ve işittiği bilincine sâhip

¹⁰⁰ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, I, 385.

¹⁰¹ Bakara, 2/137. *فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ*

¹⁰² Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, I, 583.

¹⁰³ Ebu’l-Berekât Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medâriku’t-Tenzîl ve Hakâiku’t-Tevîl*, 2. baskı, Beyrut, 1999, I, 134.

¹⁰⁴ Bakara, 2/181. *فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِثْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يُبَدِّلُونَهُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ*

¹⁰⁵ Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvil fi Vucûhi’t-Te’vîl*, (Thk.: eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve bşk.), Riyâd, 1998, I, 378; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, II, 26; Ayrıca bkz.: Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I, 621.

olsaydı, bu değiştirmeyi yapamazdı. İşlenen bu günah, o insandaki imanın henüz şuur hâline gelmediğini göstermektedir. Ölmek üzere olan bir insanın ağızından çıkan kelimeleri değiştirecek kadar katı kalpli ve kötü düşünceli bir insanın, asıl noksanlığının ne olduğuna işaret eden Semî ve Alîm isimleri, ilâhî murakabeye dikkat çekerek, insanların kandırılabilceğini, ama Allah’ın asla kandırılmayacağını vurgulamaktadır. Yapılan işin ve söylenen sözün Allah tarafından bilindiğini ve işitildiğini bilen bir kimse, yapacağı iş ve söyleyeceği söz konusunda çok daha dikkatli olur.¹⁰⁶

Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.¹⁰⁷ Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar). Biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.¹⁰⁸

Peş peşe gelen bu âyetlerin birincisinde Allah, hanımına yaklaşmamaya yemin eden kimsenin, azamî dört ay bekleyebilme ya da bu süre zarfında normal aile ilişkilerine dönmesi ile ilgili hususu belirttikten sonra “Gafûr-Rahîm” isimlerini; ikinci âyette de bu kimsenin geri dönmeyip ayrılması durumunu ifâde ettikten sonra “Semî-Alîm” isimlerini zikretmektedir. Böylece ilâdan¹⁰⁹ sonra eşine dönen kocanın yaptığı hata ve kusurların Allah tarafından affedileceği bildirilmekle, bu davranışa teşvik söz konusudur. Öte tarafta haksız yere hanımını boşayan kimsenin ise ne dediğini Allah’ın işittiği, ne yaptığını bildiği ifâde edilerek; böyle davrananlar uyarılmaktadır. Böylelikle bu iki âyetin sonunda zikredilen esmâ-i hüsnâ, Allah’ın ilâ, boşanma ve geri dönüşe karşı tavrını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Buna göre Allah’ın merhamet ve affı, ilâ yapan kocanın hanımına dönmesi ortamıyla; işitme ve bilmesi ise dönmeyip ayrılmaya karar verdiği ortamla alâkalı olarak zikredilmektedir.¹¹⁰

Ayrıca bazı müfessirler, zikrettiğimiz ikinci âyeti dayanak göstererek, hanımına yaklaşmayacağına dâir yemin eden kimse, kendisi için tayin edilen dört ay bekleyebilme süresi içinde hanımına dönmez ve yemininde kararlı olursa hanımı ondan boş olacağını söylemişlerdir. Taberî(v. 310/923) ise mezkûr âyetin sonunda zikredilen esmâyı dayanak göstererek, bir erkek hanımına yaklaşmayacağına dâir yemin eder de dört ay ona yaklaşmayacak olursa yaklaşmamasından dolayı hanımı

¹⁰⁶ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, 1. baskı, İstanbul, 2001, II, 407.

¹⁰⁷ Bakara, 2/226. لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصًا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

¹⁰⁸ Bakara, 2/227. وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

¹⁰⁹ İlâ: Bir erkeğin eşyle bir süre cinsel ilişkide bulunmamak üzere yemin etmesine denir. İslâm’dan önce ilâ, kadınları baskı altında tutmak, zulmetmek ve onlardan haksız menfaatler sağlamak üzere yaygın olarak uygulanırdı. İslâm kadına zarar verme kastıyla yapılan ilâyı yasaklamıştır. İyi niyete dayanan ilâyı ise dört ayla sınırlamıştır. (Geniş bilgi için bkz.: Abdulgani el-Meydânî, *el-Lubâb fi Şerhi’l-Kitab*, 2. baskı, Beyrut, 1996, II, 185-187; Hayreddin Karaman ve bşk., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, 2. baskı, Ankara, 2006, I, 360.)

¹¹⁰ Alîb. Süleyman Abid, *Esmâullahi’l-Hüsnâ fi Havâtim Âyât Süreti’l-Fâtiha ve’l-Bakara*, 1. baskı, Riyâd, 1997, 59.

ondan herhangi bir talak şekli ile boş olmayacağını ifade eder ve özetle şunları söyler: “*Âyette, فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ/Eğer boşamaya karar verirlerse, biliniz ki, Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir buyurulmaktadır. Elbette işitme söylenilen bir söz için olur. Yapılan bir iş için söz konusu olmaz. Şayet, diğer görüşlerin belirttiği gibi erkeğin hanımına yaklaşmamaya yemin etmesi hâli, dört ay geçmekle hanımının boş olmasını gerektirseydi âyetin sonunda: فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ /Şüphesiz ki Allah işitendir denilmezdi. Böyle denildiğine göre anlaşılıyor ki dört ay geçmesi ile kadın boş olmuyor, dört ay geçtikten sonra erkeğin boşamayı tercih ettiğini söylemesi ile boş olur.*”¹¹¹

*Allah yolunda savaşın ve bilin ki, şüphesiz Allah hakkıyla işitendir ve hakkıyla bilendir.*¹¹² âyetinin sonunda Semî ve Alîm isimlerinin zikredilmesi ise şöyle bir vurguyu taşır: Savaşa çıkarken yapılan bütün konuşmaları Allah işitir ve bilir. Dolayısıyla O, cihâda teşvik veya cihâddan soğutma hususundaki sözleri duymakta, gönüllerdeki niyet ve gayeleri; yapılan savaşın din için mi, dünya menfaatleri elde etmek için mi olduğunu hakkıyla bilmektedir.¹¹³ Âyetteki bu mesajı anlayıp savaşa ilgili bütün konuşmaların ve kalpteki bütün niyetlerin Allah tarafından işitilip bilindiğini bilen ve buna inanan insanların, dünya menfaatleri için savaşmaları veya savaşta aşırı gitmeleri söz konusu olmayacaktır.

İbn Âşûr bu âyette Semî isminin önce, Alîm isminin de sonra zikredilme gerekçesini şöyle açıklamaktadır: Hususîlik arz ettiği ve savaşta cereyan eden birçok şeyin duyma ve işitme ile ilgili olduğu için Semî ismi öne alınmıştır. Umumîlik ifâde ettiği ve savaşta cereyan eden eylem ve niyetle ilgili her şeyin Allah tarafından bilindiği için de Alîm ismi sonra zikredilmiştir.¹¹⁴

Bedir Savaşı’nda mü’min savaşçılar, bir bakıma zaferi kendilerine mal ederek, “düşmanı ben öldürdüm, sen öldürdün” şeklinde tartışmaya başladılar. Bunun üzerine Allah tartışmaya son vermek için şu âyeti indirdi:¹¹⁵(*Savaşta onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü’minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.*¹¹⁶ İşte bu âyetin sonunda zikredilen “Semî ve Alîm” isimleri, savaşta öldürdükleriyle övünen, Allah rızası ya da kahramanlık niyetiyle savaşan kimselere yönelik olarak getirildiği söylenebilir.¹¹⁷Elbette Allah, savaş anında ve sonrasında mü’minlerin neler

¹¹¹Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Câmiu ’l-Beyân an Tevîli ’l-Kur’ân*, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), Kâhire, 2001,IV, 87.

¹¹² Bakara, 2/244. وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

¹¹³ Râzî, *Mefâtihu ’l-Gayb*, VI, 81.

¹¹⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, II, 377.

¹¹⁵Ebû Hayyân, *el-Bahru ’l-Muhît*, IV, 471.

¹¹⁶ Enfâl, 8/17. قَلَّمَ تَقَاتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

¹¹⁷ Ebû Hayyân, *el-Bahru ’l-Muhît*, IV, 472.

konuştuğunu iştir ve onların gönlünde geçen her şeyi, niyetleri ve duyguları da bilmektedir.

Zikredeceğimiz şu âyetler ise âyet sonlarında gelen esmânın bağlamla olan sıkı münâsebetini gösterir: *Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah’a sığın. Çünkü O, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir.*¹¹⁸ Allah’ın âyetleri hakkında, kendilerine gelmiş bir delilleri olmaksızın tartışanlar var ya, onların kalplerinde ancak bir büyüklük taslama vardır. Onlar, tasladıkları büyüklüğe asla ulaşmazlar. Sen Allah’a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla iştir, hakkıyla görendir.¹¹⁹

Varlığı bilindiği halde insanlar tarafından görülemeyen şeytandan Allah’a sığınma hususunu dile getiren ilk iki âyetin Semî-Alîm isimleriyle sonlanması gayet münâsip olmuştur. Çünkü şeytanın dürtmesi, vesvesesi ve insanların kalplerine attığı kötü düşünceler, bilmek ile ilgilidir. İşte bundan dolayı Allah, şeytanın vesveseleri ile kötü düşünceleri hususunda; *اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ/O, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir* demek suretiyle kendisine sığınılması gerektiğini emretmektedir. Hâlbuki dostluk kurulan ve gözle görülen insanın kötülüğünden Allah’a sığınma hususunun dile getirildiği yukarıdaki son âyet ise, Semî-Basîr isimleriyle sonlanmıştır. Çünkü bu âyette yapılan fiiller, gözle görülen belli şeylerdir. Göz ile görülen ve görmek suretiyle anlaşılan hususlarda ise *اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ/O, hakkıyla iştir, hakkıyla görendir* denilerek Allah’a sığınılması gerektiği emredilmektedir.¹²⁰

Netice itibarıyla denilebilir ki Semî-Alîm isimleri genelde insanın söz ve davranışlarına atıf yapan âyetlerin sonlarında zikredilir. Çoğunlukla Semî ismi dil ile söylenen şeylere; Alîm ismi ise inanılan şeylere karşılık gelebilecek şekilde zikredilir. Ayrıca bu iki ismin birlikte anılması, Allah’ın her şeyi duyan ve bilen olması hasebiyle gerçek bilginin ancak O’ndan gelebileceği anlamını da içermektedir.

d) Vâsî ve Alîm İsimleri: Kur’ân’da Vâsî¹²¹ ve Alîm isimlerinin yedi kez¹²² birlikte zikredildiği görülmektedir.

¹¹⁸A‘râf, 7/200; Fussilet, 41/36. (وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) (الشَّيْطَانُ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ)

¹¹⁹Mü’min, 40/56. *هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ*

¹²⁰Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ebû Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *el-Esmâu’l-Hüsnâ*, (Terc.: Hanifi Akın-Muhittin Korkmaz), İstanbul, 2005, 411.

¹²¹واسع/Vâsî, “genişlik, zenginlik, bolluk, kuşatmak” gibi manalara gelen (سعة) masdarından türemiş bir sıfat olup; “ilim ve kudretinin kapsamı çok geniş, fazl-u rahmeti çok yaygın olan zât” demektir. (Geniş bilgi için bkz.: Halîmî, *el-Minhâc*, I, 198; Hattâbî, *Şe’nu’d-Duâ*, 72; İsfahânî, *el-Mufredât*, “vsa” md.; Ebu’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, (Thk.: İbrahim Şemsuddîn ve bşk.), Tunus, 1. baskı, 2005, “vsa” md.) Kur’ân’da Vâsî ismi, yedi yerde Alîm ve bir yerde de Hakîm isimleriyle birlikte zikredilmiştir.

¹²²Bakara, 2/115, 247, 261, 268; Âl-i İmrân, 3/73; Mâide, 5/54; Nûr, 24/32.

Vâsi ismi, geldiği bazı yerlerde, muhataplarının zor durumlarına işaret eder. Allah bu isimle, zorda kalmış mü’min kullarının göğsünü adeta genişletmeyi dilemektedir. Şu âyet buna örnektir: *Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah’ındır. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*¹²³

Bu âyetin, geceleyin kibleyi kestirmeden farklı yönlere doğru namaz kılan, fakat sabah olunca hata yaptıklarını anlayan ve bundan dolayı da zorda kalan bir topluluk hakkında indiği ve içtihatla yapılan hatanın mazur sayıldığına delil olduğu rivâyet edilmiştir.¹²⁴ Bu âyetin bağlamıyla ilgili olarak Vâsi ismi, Allah’ın rahmet, ikrâm, ihsân ve kudretinin her şeyi kuşattığını, zorluğu sevmediği için kullarına mükellefiyetleri kolaylaştırdığını belirtir. Alîm ismi de, nerede olursa olsun kendisine yapılan ibadetten haberdar olduğunu ve kulları için maslahat olanı bildiğini ifade eder. Yine Vâsi ismi, namaz kılmak için büyük bir genişlik olduğunu bildirirken; Alîm ismi ise, namaz kılanın, Allah’ın gizli ve aşikâr her şeyi bildiğini, O’na hiçbir şeyin gizli kalmadığını düşünüp, bir gevşeklik göstermemesi konusunda uyarı niteliği taşımaktadır. Öte taraftan Allah’ın daha önce emrettiği kibleyi neshederek ona denk ve hatta ondan daha hayırlı bir kibleyi emretmesi, O’nun Vâsi ve Alîm olduğunu göstermektedir.¹²⁵

Elmalılı(v. 1361/1942)ise bu âyette zikredilen Vâsi-Alîm isimlerini, cennetin sadece kendilerine has olduğunu iddia eden Yahudi ve Hristiyanlardan bahseden Bakara 111. Âyetle ilişkilendirerek şöyle der: *Allah, Vâsi (rahmeti her şeyi kuşatmış) ve Alîm (cennete kimin müstahak olduğunu çok iyi bilen) iken onların cenneti kendi tekellerine almaya kalkışmaları sadece bilgisizliklerini ortaya koymaktadır.*¹²⁶

Bu iki ismin birlikteliği, şu âyette olduğu gibi Allah’ın sonsuz lütuf ve ilminin genişliğini göstermektedir: *Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*¹²⁷

Bu âyetin asıl maksadı, Allah’ın lütuf ve ilminin genişliğini anlatmaktır. Âyette zikredilen Vâsi-Alîm isimleri de bu maksadı özetlemektedir. Allah’ın Vâsi isminin tecellisi, Allah yolunda yapılan infâk, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohuma benzetilerek güzel bir örnek üzerinden aktarılır. Alîm ismi ise, bu tür bir infâkın dünya ve âhiretteki diğer getirilerini kulun asla bilemeyeceğini imâ eder. Böyle bir infâkın ne tür sonuçlar doğuracağını ancak her şeyi mükemmel

¹²³ Bakara, 2/115.

¹²⁴ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, I, 102.

¹²⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 314; Râzî, *Mefâtîhu’l-Gayb*, IV, 22; Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I, 477.

¹²⁶ Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I, 477.

¹²⁷ Bakara, 2/261. *مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنْبَتَتْ سِنْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ*

bilen Allah bilir.¹²⁸ Öte taraftan bire karşılık yedi yüz sevap va‘detmek çok büyük bir mükâfattır. İnsan akli bu vaadı ‘şaşırmış ya da hesap kitap bilmeyen kimseler bu tür vaadlerde bulunabilirler’ şeklinde tahayyül edebilir. Ancak va‘deden Allah olunca bu anlayışın O’nun hakkında söz konusu olamayacağını âyetin sonunda zikredilen bu iki isim göstermektedir. Nitekim Taberî, *Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir* ifâdesini şöyle izah eder: *Lütfu geniş olan Allah, malını kendi yolunda harcayanların mükâfatını, yedi yüz kattan daha fazla artırarak verir ve bu lütfunu kim için artıracağını da çok iyi bilir. Çünkü O, Vâsi ve Alîm’dir.*¹²⁹

Vâsi-Alîm isimlerinin zikredildiği şu âyet ise iktidarın belirlenmesi vekime verileceğinin tesbit edilme yetkisinin Allah’ta olduğunu gösterir: *Peygamberleri onlara, “Allah, size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi” dedi. Onlar, “O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyığız. Ona zenginlik de verilmemiştir” dediler. Peygamberleri şöyle dedi: “Şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı.” Allah, mülkünü dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.*¹³⁰

Az önce ifade ettiğimiz gibi Allah, Vâsi ve Alîm isimlerini bu âyetin sonunda zikrederek, iktidarı belirleme, iktidarı kime vereceğini tesbit etme ve bu konuda seçme yetkisinin kendisine ait olduğunu açıklamaktadır. Allah,-fazlı ve ikrâmı geniş, vergisi bol olduğundan- herhangi bir şeyi olmayan, fakir ve yoksul olanın imkânlarını genişletir, bollaştırır ve fakirken zengin kılar. Bu itibarla Allah, hükümdarlığa/iktidara kimi getireceğini ve kimi seçeceğini de elbette çok daha iyi bilir.¹³¹ Nitekim Talut’un kral olmasına karşı çıkanlar mal-mülk sâhibi zengin kimselerdi. Talut ise fakirdi. Ancak Allah, Vâsi ismiyle o zengin gürüha; Talut’u zengin edeceğinin mesajını vermiştir. Alîm ismiyle de Talut’un kral olmaya en layık kişi olabileceğini göstermiştir.¹³²

Kısacası Vâsi ismi, Allah’ın her yönüyle sınırsızlığını göstermektedir. Bu da hem insanın sınırlı olan şeylere değil de sınırsız olan Allah’a sığınması gerektiğini vurgular, hem de Allah için verdiğinin azalmadığı, aksine çoğaldığını ifâde eder. Alîm ismi de, Allah’ın kendisi için yapılan ibadet ve infâktan haberdar olduğunu, kulları için maslahat olanı bildiğini belirtir.

¹²⁸Mustafa İslamoğlu, *Esmâ-i Hüsnâ*, 1. baskı, İstanbul, 2012, 1, 778.

¹²⁹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, IV, 657.

¹³⁰ Bakara, 2/247. وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مَلَكَهُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

¹³¹ Neseî, *Medârik*, I, 205.

¹³² Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, II, 268.

Alîm İsminin ‘Rahmet/Lütuf’ İçerikli İsimler (Esmâ-i Hüsnâ) İle Kullanımı

a) Alîm ve Halîm İsimleri:Kur’ân’da Alîm ismi üç yerde Halîm¹³³ ismi ile birlikte kullanılır.¹³⁴ Bunların üçü de nekra olarak medenî âyetlerde yer alır.

Hukukî mahiyette kurallar içeren bazı âyetlerin ilâhî esmâ ile bitirilmesi, -şu örnekte görüldüğü gibi-âyeti birçok hikmetle beraber uhrevî bir atmosfere taşır: *Karılarınızın çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir; çocukları varsa, bıraktıklarının -ettikleri vasiyetten veya borçtan artakanın- dörtte biri sizindir. Sizin çocuğunuz yoksa -ettiğiniz vasiyet veya borç çıktıktan sonra- bıraktıklarınızın dörtte biri karılarınızındır; çocuğunuz varsa, bıraktıklarınızın sekizde biri onlarındır. Eğer erkek kardeşi veya kız kardeşi olan bir erkek veya kadın, ikinci dereceden mirasçı bırakırsa, ikisinden her birine -edilen vasiyetten veya borçtan artakanın- altıda bir düşer; İkiden çoksalar, üçte birine, zarara uğratılmaksızın ortak olurlar, Bunlar Allah tarafından tavsiye edilmiştir. Allah Alîm’dir, Halîm’dir,*¹³⁵

Bu âyetin Alîm ve Halîm isimleriyle bitirilmesinin birkaç hikmeti şöyle sıralanabilir:

1. Bu iki isim, miras gibi çıkarların çekiştiği ve hak ihlallerin olabileceği bir konuda, haksızlıktan sakındıran ifâdeler bağlamında zikredilmiştir. Alîm ismi, Allah’ın haksızlık yapanlar ile âdil olanları bihakkın bildiğini ifâde eder. Halîm isminin zikredilmesi ise, miras paylaşımında kasıtlı olmayan hata ve kusurlara karşı, Allah’ın hilim vasfıyla muamele edeceğini göstermektedir.¹³⁶

2. Burada Alîm ismiyle insana şu mesaj verilir: Bu farizalar, Allah’tan birer vasiyettir. Hevadan kaynaklanmadıkları gibi hevaya da uymazlar. Allah’tan gelen bir bilgidir kaynaklanmışlardır. Bunlara uymak zorunludur. Çünkü bu farizalar, teşri/kanun koyma ve tevzi/rızıkları dağıtma hakkına tek başına sâhip bir kaynaktan gelmektedir.¹³⁷ Halîm ismi ise yaptığı haksızlıkla bir malı eline geçiren kimsenin Allah’ın Halîm olması sebebiyle, kendisini hemen cezalandırmadığını görerek sevinmemesini; zira O, geciktirirse de böyle bir suçlu cezasız bırakmayacağını ifade eder.

¹³³ خَلِيم/Halîm, “sabırlı, akıllı, ağırbaşlı ve temkinli olmak” manalarına gelen حِلْم/hilm masdarından türemiş mübalağa sığasında bir sıfat olup; Günah işleyen kullarını cezalandırmada acele davranmayıp onlara mühlet veren, tövbe edenlerin kusurlarını affeden, itaâtkâr olan kuluna verdiği nimeti âsî olandan esirgemeyen demektir. (Zeccâc, *Tefsîru Esmâillahi’l-Hüsnâ*, 45; Halîmî, *el-Minhâc*, I, 200-201; Hattâbî, *Şe’nu’d-Duâ*, 63; Gazzâlî, *el-Maksadu’l-Esnâ*, 168; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “hlm” md.)Kur’ân’da Halîm kelimesi on bir yerde Allah’a nisbet edilmektedir. Bu isim münferit olarak kullanılmazken, altı yerde Gafûr, üç yerde Alîm, birer yerde de Ganî ve Şekûr isimleriyle birlikte nekra olarak zikredilir.

¹³⁴ Nisâ, 4/12; Hac, 22/59; Ahzâb, 33/51.

¹³⁵ Nisâ, 4/12.

¹³⁶ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, IX, 234.

¹³⁷ Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, I, 595.

3. Bu âyette Allah’ın Alîm ismi hem insanlara Allah’ın her şeyi bildiğini hatırlatarak O’nun emrinden kaçmanın imkânsız olduğunu bildirmek, hem de Allah’ın insanlar için hayırlı olanı daha iyi bildiğinden, O’nun tarafından emredilen miras taksiminin, kesin doğru olduğuna insanları ikna etmek için anılmıştır. Halîm ismi ise, Allah’ın kanunlarının katı ve sert olmadığını, bilâkis onların yumuşak olduğunu ve insanları zora sokmadığını göstermektedir.¹³⁸

4. *وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَلِيمٌ/Allah Alîm’dir, Halîm’dir* cümlesinde lafz-ı celâlin açıkça getirilmesi miras konusunun önemini gösterir. Halîm isminin Alîm ismine bitiştirilmesi ise terğîb/teşvik ve terhîb/korkutma içindir. Alîm, hem vasiyet edenin vasiyetinde zâlim veya âdil olanları, hem de mirasçının miras hakkında yapacaklarını bilendir. Halîm ise, ceza vermede acele etmeyen ama ihmal de etmeyendir.¹³⁹

Çoğu zaman ikili olarak âyetlerin sonlarında zikredilen esmâ, şu âyette olduğu gibi terğîb ve terhîb için olur: *Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın, dilediğini yanına alırsın. Uzak durduklarından dilediklerini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Bu onların gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve hepsinin de kendilerine verdiği razi olmaları için daha uygundur. Allah, kalplerinizdekini bilir. Allah, hakkıyla bilendir, halîmdir.*¹⁴⁰

Âyetin sonunda Alîm-Halîm isimlerinin zikredilmesi, terğîb ve terhîb içindir. Zirâ ilim sıfatı Allah’tan korkmayı, hilim sıfatı ise O’na karşı hayâlî olmayı gerektirir.¹⁴¹ Ayrıca bu iki isim hususî manada peygamberin, eşlerine karşı güzel davranmaya teşvik; peygamber eşlerinin de peygamberi üzmemeleri hususunda uyarılma vurgusunu da taşımaktadır.¹⁴² Alîm ismi, Hz. Peygamber’in aile hayatı ile ilgili kalplerinde şüphe duyanların veya zihinlerinin derinliklerinde herhangi bir kuşkuya yer verenlerin hallerinin Allah’a gizli kalmayacağını ifâde etmektedir. Bununla birlikte Allah’ın hilim sıfatı da anılmıştır ki peygamberle ilgili kötü bir düşünce beslemek cezasız kalmayacaksa da, eğer bir kimse bu şüpheden kendisini uzaklaştırırsa Allah’tan bağışlama umabileceğini bilsin.¹⁴³

Bütün bu açıklamalardan sonra Alîm isminin Halîm ismi ile birlikte gelmesinin iki temel vurgusu olduğu söylenebilir: Birincisi; Allah her şeyi bilen bir Alîm olduğu için kullarını da çok iyi bilir. Bundan dolayı da onların üstesinden gelemediği, güç ve takatlarının yetmediği durumlarda, onlara hilmi ile muamele eder. İkincisi; Allah her şeyi bilen bir Alîm’dir. Ancak hilm sıfatından dolayı Allah kullarının yaptığı

¹³⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, I, 336.

¹³⁹ Burhanuddin Ebu’l-Hasan İbrahim b. Ömer el-Bikâî, *Nazmu’d-Durer fi Tenâsubi’l-Âyât ve’s-Suver*, Kâhire, ts., V, 213.

¹⁴⁰ Ahzâb, 33/51. *ثُرِّجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ وَثِيْبِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتِ مِمَّنْ عَزَلْتِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ تَقْرَأِ عَنِتَّهُنَّ وَلَا يُحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا أَنْتَ بَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا خَلِيمًا*

¹⁴¹ Bikâî, *Nazmu’d-Durer*, XV, 387.

¹⁴² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXII, 76-77.

¹⁴³ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, IV, 444.

hata ve kusurlarını cezalandırmada acele etmez, emirlerini uygulamak için onlara zaman tanır.

b) Şâkir ve Alîm İsimler:Şâkir¹⁴⁴ ismi Kur’ân’da sadece iki âyette¹⁴⁵ Alîm ismiyle birlikte -nekra olarak- Allah’ı tavsif eder. Bu ismin geldiği iki âyet de medenî sûrelerde geçer.

Kulun gönüllü olarak yaptığı iyi işlerden bahseden şu âyetin Şâkir-Alîm isimleriyle sonlanması calib-i dikkattir:*Şüphesiz Safa ile Merve, Allah’ın (dininin) nişanelerindedir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe’yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse, bunda bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah (yapılanı) kabul eder ve hakkıyla bilir.*¹⁴⁶

Öncelikle şunu belirtelim ki, yapılan iyiliğe karşılık vermek ve nimete karşılık övgüde bulunmak ve takdir etmek anlamı ile şükür, Allah hakkında muhâl olduğundan, âlimler burada yer alan ‘şükr’ü mecâz yolu ile ‘sevap ve amellerin karşılığı’ diye anlamışlardır.¹⁴⁷Kulun gönüllü olarak yaptığı iyi işlerden bahseden bu âyetin Şâkir-Alîm isimleriyle sonlanması önem arz etmektedir. Çünkü hayırlı işler, hem fiil (eylemi) hem de (ortaya konan) niyeti kapsar. Şâkir ismi fiile karşılık, Alîm ismi de niyete karşılık zikredilmiştir.¹⁴⁸ Böylece Allah, söz konusu âyette Şâkir ismini zikretmekle, kulunun taâtinin kendi katında makbûl olduğunu ve en yüksek derecede kabul gördüğünü beyân etmektedir. Alîm ismini zikretmekle de Kendisinin mükâfatların miktarını tam bildiğini, bu sebeple de hak edenin hakkını eksiltmediğini ifâde etmektedir. Bu da, kulu kendisine vâcib olan şeyleri şartlarına uygun yapmaya teşvik etmek ve aksini yapmaktan sakındırmaktır.¹⁴⁹

Bu iki isim, bazen de Allah’ın eşsiz rahmet ve şefkatini ifâde etme sadedinde gelir:*Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azap etsin ki? Allah, şükürün karşılığını verendir, hakkıyla bilendir.*¹⁵⁰

Ebû Hayyân, bu âyette “Şâkir” isminin mübalağa kalıbıyla değil de normal ism-i fâil kalıbıyla zikredilme sebebini şöyle açıklar: Bu isim az da olsa yapılan amelin Allah tarafından kabul edileceğine delâlet etmek üzere “Şâkir” şeklinde mübalağasız ism-i fâil formunda gelmiştir. Allah’ın Şâkir olması demek, şükreden kuluna nimet vermesine devam etmesi demektir. Allah, Alîm ismiyle de şükredeni ve iman edeni bilir ve onlara karşılık verir.¹⁵¹

¹⁴⁴ Şâkir/شَاكِر, şükür/شُكْر kökünden türemiş olup; “kendisine itaât edeni metheden, öven ve ona, nimetten çok sevap veren” demektir.(Geniş bilgi için bkz.: Halîmî, *el-Minhâc*, I, 205.)

¹⁴⁵ Bakara, 2/158; Nisâ, 4/147.

¹⁴⁶ Bakara, 2/158. إِنَّ الصَّغَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ النَّبِيَّتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ

¹⁴⁷ Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsîru ’l-Münîr*, 10. baskı, Şam, 2009, I, 408.

¹⁴⁸ Ebû Hayyân, *el-Bahru ’l-Muhît*, I, 633.

¹⁴⁹ Râzî, *Mefâtîhu ’l-Gayb*, IV, 179.

¹⁵⁰ Nisâ, 4/147. مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَدَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَأَمَّنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا

¹⁵¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru ’l-Muhît*, III, 397.

Kıyası Şâkir ismi Allah’ın, zâtına yapılmış olan şükre mukabelede bulunmasını ifâde eder. Bu isimden sonra Alîm isminin getirilmesi, kulun yaptığı her iyiliği Allah’ın bildiğini ve mükâfatını ödeyeceğini göstermektedir. Böylece Allah, bu iki ismini birlikte zikrederek kullarına olan ihtimamını göstermektedir.

c) Fettâh ve Alîm İsimler:Fettâh¹⁵² ismi Kur’ân’da sadece bir mekkî âyette¹⁵³ Alîm ismiyle birlikte Allah’a nisbet edilmektedir. Dolayısıyla bu isim mekkî bir isimdir. Mekkî bir isim olması, mü’minleri teselli amacını taşıdığına delâlet eder. Sebe’ sûresi, vahyin 11. yılında nâzil olmuştur. Bu yıl İslam davetinin en zor yıllarından biridir. Mekke’de davetin önü tıkanmış, davet kendine yeni bir çıkış kapısı aramaktadır. İşte böylesi bir zamanda Allah’ın Fettâh isminin hatırlatılması, Hz. Peygamber ve mü’minlere bir müjdedir.¹⁵⁴

De ki: “Rabbimiz hepimizi kıyamet günü bir araya toplayacak, sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir. O, gerçeği apaçık ortaya koyan, hakkıyla bilendir.”¹⁵⁵

Allah, Fettâhtır yani kapalı ve müşkil meselelerde hüküm veren, ayırandır. Aynı zamanda ne hüküm verilmesi gerektiğini çok iyi bilendir.¹⁵⁶ O, aynı anda Alîm olduğu içindir ki, hükmünde hiçbir zulüm, şüphe veya tereddüt düşünülemez. O’nun hükmü adâletin kendisidir.¹⁵⁷ Mezkûr âyette Alîm isminin zikredilmesi, Allah’ın hükmünün, tesadüfi olarak, sırf hevâ ve hevesten kaynaklanan şeylere dayanarak hükmeden kimsenin hükmü gibi değil, ilme dayanan bir hüküm olduğuna delâlet eder.¹⁵⁸ Öte taraftan Fettâh isminde tevbih/azarlama, Alîm isminde ise tehdit var.¹⁵⁹ Allah kıyamet gününde hidâyet üzere olanı mükâfatlandırarak, sapıklıkta olanı cezalandıracaktır. Çünkü O, bütün yarattıklarının her hâlini en iyi bilen ve adâletle hükmedendir.

Alîm İsmi’nin ‘Güç/Kudret’ İçerikli İsimlerle Kullanımı

a) Azîz ve Alîm İsimler: Kur’ân’da Alîm ismi, Azîz¹⁶⁰ ismi ile birlikte altı yerde

¹⁵²فَتَّاح/Fettâh, فَتْح/feth kökünden türemiş mübalağalı bir ism-i fâil olup; “Kullarına rızık ve rahmet kapılarını açan, onların iş ve teşebbüslerinin önündeki bütün engelleri kaldıran, insanların gerçeği görebilmeleri için kalp ve basiretlerini örten perdeleri kaldıran” şeklinde tanımlanmaktadır. (Geniş bilgi için bkz.: Hattâbî, *Şe’nu’d-Duâ*, 56.)

¹⁵³ Sebe’, 34/26.

¹⁵⁴İslamoğlu, *Esmâ-i Hüsnâ*, III, 1787.

¹⁵⁵ Sebe’, 34/26. قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ

¹⁵⁶ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil*, IV, 245.

¹⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXII, 195.

¹⁵⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXV, 258.

¹⁵⁹Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, VII, 268.

¹⁶⁰عَزِيز/Azîz; “güç, şiddet, üstünlük, yükseklik, yüksek mertebe ve erişilmez” manalarına gelen عَزَّة veya عَزَّة kökünden bir sıfat olup; çok güçlü, her şeyin gâlibi, mağlûp olmayan güçlü, benzeri olmayan, üstün ve şerefli olan demektir. (Geniş bilgi için bkz.:İsfahânî, *el-Mufredât*, “azz” md.; İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, “azz” md., Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, “azz” md.)Azîz ismi, Kur’ân-ı Kerîm’in 87 yerinde Allah’a nisbet edilmiş ve çoğunlukla esmâ-i hüsnâdan diğer bir isimle birlikte

geçmektedir.¹⁶¹ Azîz ismi hepsinde de Alîm isminden önce kullanılır ve bunların hepsi de mekkî sûrelerde, belirlilik takısıyla gelir. Bu iki ismin birlikte geçtikleri âyetlerde genelde Allah’ın yaratma fiillerinden bahsedilmektedir.¹⁶²

İki ismin birlikte geldiği Neml 27/76 ve 78. âyetleri, âyet sonlarında gelen esmâ-i hüsnânın bağlı bulunduğu âyet veya âyetlerle olan sıkı münâsebetine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Neml 27/76. âyette *Şüphesiz bu Kur’ân, İsrailoğullarına üzerinde ayrılığa düştükleri şeylerin çoğunu açıklıyor*¹⁶³ denildikten sonra 78. âyette *Şüphesiz senin Rabbin, onların arasında hükmünü verecektir. O, mutlak güç sâhibidir, hakkıyla bilendir*¹⁶⁴ denilmek suretiyle Allah’ın İsrailoğullarının ihtilâfa düştükleri hususta hüküm vereceği ifade edilmektedir. Burada âyetin Azîz-Alîm isimleriyle bitirilmesi çok uygun düşmüştür. Çünkü hükmeden güçlü ve kuvvetli olmalıdır. Aynı şekilde hükmeden hükmedeceği şeyi bilmek zorundadır. İşte bu iki ismin zikredilmesiyle hükmeden Allah’ın zâlimlere karşı güçlü ve kuvvetli olduğu, kimin cezayı hak edip etmediğini de en iyi bilen olduğu hususu vurgulanmıştır.¹⁶⁵

*Andolsun, onlara, “Gökleri ve yeri kim yarattı?” diye sorsan, mutlaka, “Onları mutlak güç sâhibi, hakkıyla bilen (Allah) yarattı” diyeceklerdir.*¹⁶⁶ Bu âyette ‘Allah’ lafzı yerine özellikle Azîz ve Alîm isimlerinin tercih edilmesi, âyetin muhatabları olan müşriklerin taptıkları putlarının, âciz ve hiçbir şey bilmeyen özelliklerine karşı, güç ve ilmin Allah’ta olduğu hususunu vurgulamak içindir. Ayrıca Azîz ismiyle, insanlara zor anlarda Allah’ın izzet ve gücüne sığınma ümidi verilmektedir. Alîm ismiyle de her türlü gizli şeyi bilen Allah’a insanların ihlâsa bağlanması sağlanmaktadır.¹⁶⁷

Râzî tefsirinde *Kitabın indirilmesi, Azîz, Alîm olan Allah tarafından*¹⁶⁸ âyetinin geniş bir tefsirini yaptıktan sonra Azîz ve Alîm isimlerinin bu âyetin sonunda zikredilmesinin hikmetini şöyle açıklar:

1. Allah, kudreti ve ilmi sayesinde Kur’ân’ı, her türlü maslahatı (uygun şeyi) içine alan, mu‘cize vasfını taşıyan bir biçimde indirmiştir. Eğer O, Azîz ve Alîm olmasaydı, Kur’ân bu vasıfları taşıyamazdı.

kullanılmıştır. Kur’ân’ın muhtelif yerlerinde kırk yedi yerde Hakîm, on üç yerde Rahîm, yedi yerde Kavî, altı yerde Alîm, dört yerde ذُو النِّعَمِ/zuntikâm, üçer yerde Gaffâr ve Hamîd, iki yerde Gaffûr, birer yerde de Vehhâb, Cebbâr ve Muktedir isimleriyle birlikte Allah’ı nitelemektedir. Bu isim, Kavî ismi dışında birlikte geldiği tüm isimlerden önce gelir. (Geniş bilgi için bkz.:Abdülbaki Güneş, Mehmet Altın, “Kur’ân’da ‘Azîz’ İsmi ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi”, *SDÛİF Dergisi*, 27. Sayı, Van, 2014, 115-144.)

¹⁶¹ Yâsîn, 36/38, Neml, 27/78, En’âm, 6/96, Mü’min, 40/2, Fussilet, 41/12, Zuhruf, 43/9.

¹⁶² Bkz.:En’âm, 6/96; Neml, 27/9; Yâsîn, 36/38; Mü’min, 40/2; Fussilet; 41/12; Zuhruf, 43/9.

¹⁶³ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يُفَصِّلُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

¹⁶⁴ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ

¹⁶⁵ Âtîf, *el-Î‘câzu’l-Beyânî*, 176.

¹⁶⁶ Zuhruf, 43/9. وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ

¹⁶⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, XXV, 168.

¹⁶⁸ Mü’min, 40/2. تَنْزِيلَ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

2. Allah, Kur’ân’ı muhafaza etmeyi, hükümlerini yaşatmayı ve bu hükümleri kıyamete kadar dimdik ayakta tutmayı garanti etmiştir. Bu ise, ancak O’nun yenilmez bir Azîz, kendisine hiçbir şey gizli kalmayan bir Alîm olmasıyla mümkündür.¹⁶⁹

Nesefî de, bu iki ismin “Kur’ân” ile olan bağlantısını ele alır ve şöyle der: “Allah, Azîz olduğu için hiç kimsenin Kur’ân’a iftira ederek, onun hakkında bir söz uydurmasına asla müsaade etmez. Alîm olduğu için de Kur’ân’ı tasdik edenlerin ve yalanlayanların kimler olduğunu çok iyi bilir. Böylelikle âyette bu iki ismin zikredilmesi, mü’minler için bir müjde olurken, müşriklere de önemli bir uyarı, bir tehdit olmaktadır.”¹⁷⁰

Azîz ismi Alîm ismi ile birlikte genellikle Allah’ın mutlak kudret ve üstünlüğünü belirten muhtevâlar ile varlıklar için Allah tarafından konulmuş yasalar bağlamında gelir: Örneğin; *O’dur tan yerini ağartan ve geceyi dinlenme vakti, güneşi ve ayı zamanı tayin ölçüsü kılan. Bunlar Azîz ve Alîm tarafından tayin ve tesbit edilmiştir.*¹⁷¹

Allah, tan yerini ağarttığını, geceyi sükûnet vakti kıldığını, güneş ile ayı belli bir yörünge etrafında döndürdüğünü, onlarla zamanı belirlediğini buyurduktan sonra, *قَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ* / *İşte bu, Azîz ve Alîm Allah’ın takdiridir* cümlesini zikretmektedir.¹⁷² Bu ifâdesiyle Allah; sağlam takdirinin, izzetinden ve ilminden kaynaklandığını ve bu kanununun, diğer tesadüfen yapılan işler gibi bir iş ve olay olmadığını haber vermektedir.¹⁷³ Kâinat için konulmuş yasaları ancak güçlü ve kuvvetli biri yapar ki O da Azîz olan Allah’tır. Yine bu hâdiselere bağlı olarak kâinatın düzeni, cereyan eden kanun ve yasaları da Alîm olan Allah’ın bilgisi ve tasarrufundadır. Böylece Allah gece, gündüz, güneş ve ay gibi kâinat için konulmuş yasaların yaratılmasından söz ettikten sonra Azîz ve Alîm olduğunu zikrederek yapılan bu işlerin ancak çok güçlü ve çok bilgili olan biri tarafından yapıldığını vurgulamaktadır.

Yukarıda meâllerini verdiğimiz âyetlerden de anlaşıldığı gibi, Alîm’in ilmi ve Azîz’in kudreti ile yaratıklar arasındaki bağlantı, kâinatın baştanbaşa sonsuz ilim, kudret ve hikmetin tezâhürü olduğunu gösterir. Aynı şekilde, bu vasıfların Kur’ân’la irtibatlı olarak zikredilmesi, Kur’ân’ın baştan sona kadar Allah’ın sonsuz ilmini, kudretini/izzetini ve hikmetini yansıttığını göstermektedir.

¹⁶⁹Râzî, *Mefâîihu ’l-Gayb*, XXVII, 27.

¹⁷⁰Nesefî, *Medârik*, III, 197.

¹⁷¹En’âm, 6/96. *قَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ*

¹⁷² Benzer âyetler için bkz.: Yâsîn, 36/38; Fussilet, 41/12; Zuhruf, 43/9.

¹⁷³ İbn Kayyım, *el-Esmâu ’l-Hüsnâ*, 408.

b) Alîm ve Kadîr İsimleri:Kur’ân’da Alîm ismi dört yerde Kadîr¹⁷⁴ ismi ile birlikte kullanılır.¹⁷⁵ Bu iki isim üç yerde¹⁷⁶ belirsiz olarak, bir yerde de¹⁷⁷ belirlilik takısıyla gelir.

Bu iki isim çoğunlukla insan hayatının bağlı olduğu ilâhî-tâbiî yasayı dile getiren âyetlerin sonunda gelir. Bu âyetlerden biri de şudur: *Allah, sizi güçsüz olarak yaratan, sonra güçsüzlüğün ardından bir güç veren, sonra gücün ardından bir güçsüzlük ve yaşlılık verendir. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sâhibidir.*¹⁷⁸

Önceki âyetlerde¹⁷⁹ ilâhî kudretin dış âlemde gözlemlenebilen kanıtlarına değinildikten sonra burada insanın özbenliğinde tesbit edebileceği delillere dikkat çekilmektedir. Bunların özeti, kişinin kendi geçirdiği evreleri iyi bir incelemeye tâbi tutmasından ibarettir. İnsan, başlangıçta aşılınmış bir yumurta (zigot) olduğunu, birçok aşamadan geçtikten sonra güçlü dönemine eriştiğini, ama hiç kimsenin gençlik dönemindeki bu gücünü aynen koruyamadığını, üstelik hiç kimsenin dünya hayatında ebedî kalmayı başaramadığını düşünürse, bütün bunların varlıklar âlemine egemen olan üstün ve karşı konulamaz bir irâdeden kaynaklandığını anlar.¹⁸⁰

Âyetteki, *وَ هُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ / O, hakkıyla bilendir, hakkıyla kudret sâhibidir* cümlesi, hem bir müjdeyi, hem de bir uyarıyı kapsamaktadır. Çünkü Allah, mahlûkatın işlerini ve amellerini bilince, mahlûkatın hallerini bilmiş olur. Böylece onların hayır ve güzel amelleri ile kötü ve şer fiillerini de bilir. Ayrıca Allah kâdir olup, iyi ve güzel olarak yapılan şeyleri bildiğine göre, bunların mükâfatını da verir. Kötülüğün yapıldığını bildiğine göre de, bunun cezasını da verir.¹⁸¹

Kısacası bu ve benzeri âyetlerde, insan hayatının bağlı olduğu ilâhî-tâbiî yasa ile eşya yasalarının Allah’ın bilgi ve takdirinde olduğu hususu vurgulanır. Alîm ismi bu yasaların bilinip keşfedilmesine delâlet etmektedir. Kadîr ismi ise, hem bir müjdeyi, hem de bir uyarıyı kapsamaktadır. Zira Allah, iyi ve güzel olarak yapılan

¹⁷⁴ Kadîr, mübalağa ifâde eden bir sıfat olup; “Hikmetin gerektirdiği ölçüde dilediğini yapan, kudreti tam olan, hakkında hiçbir şekilde ve hiçbir zaman acizlik düşünülemeyen zât” demektir. (Geniş bilgi için bkz.: Halîmî, *el-Minhâc*, I, 198; İsfahânî, *el-Mufredât*, “kdr” md.; İbn Manzûr, *Lisânu l-Arab*, “kdr” md.) Kadîr ismi, Kur’ân-ı Kerîm’de 45 âyette Allah’ı nitelemektedir. Genellikle tek başına kullanılan bu isim, dört âyette esmâ-i hüsnâdan Alîm ve bir âyette de Afûv isimlerine bitişik olarak kullanılmıştır.

¹⁷⁵ Nahl, 16/70; Rûm, 30/54; Fâtır, 35/44; Şûrâ, 42/50.

¹⁷⁶ Nahl, 16/70; Fâtır, 35/44; Şûrâ, 42/50.

¹⁷⁷ Rûm, 30/54.

¹⁷⁸ Rûm, 30/54. *اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ*

¹⁷⁹ Bkz.: Rûm, 30/48-51

¹⁸⁰ Karaman ve bşk., *Kur’ân Yolu*, IV, 300.

¹⁸¹ Âlûsî, *Rûhu l-Meânî*, XIV, 188; İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve t-Tenvîr*, XIV, 213.

şeylerin mükâfatını takdir ettiği gibi, yapılan kötülüğün cezasını da takdir etmektedir.

c) Hallâk ve Alîm İsimler: Kur’ân’da sadece iki mekkî âyette¹⁸² Alîm ismi, Hallâk¹⁸³ ismi ile birlikte kullanılır. Bu iki ismin birlikte geçtiği âyetlerden biri Peygamberimize müşriklere hoşgörü ile muamele etmesini tavsiye eden şu âyettir: *Biz, gökleri, yeri ve her ikisi arasında bulunanları ancak hakka ve hikmete uygun olarak yarattık. Kıyamet günü mutlaka gelecektir. Sen şimdi güzel bir şekilde hoşgörü ile muamele et. Şüphesiz, Rabbin hakkıyla yaratanın (ve her şeyi) bilen ta kendisidir.*¹⁸⁴

Âyette zikredilen Hallâk-Alîm isimleri, hoşgörü ile muamele etme hususunun illetidir. Nitekim müşriklere hoşgörü ile muamele etme; hem onlardaiman etme ümidini yeşerttiği, hem de peygamberin ahlâkının üstünlüğünü gösterdiği için bir maslahattır.¹⁸⁵ Ayrıca bu iki isim, peygamberi teskin etmek için anılmıştır: Allah yaratıcı olduğu için, yarattıkların tümü üzerinde kudret sâhibidir ve hiç kimse O’nun cezasından kurtulamaz. Bunun yanı sıra O, peygamberin insanları ıslah etmek için var gücüyle çalıştığını bildiği gibi, ona karşı kurulan tuzakları da bilmektedir. Bu nedenle bu meseleye peygamberin üzülmemesi telkin edilmektedir.¹⁸⁶

Netice itibarıyla denilebilir ki yaratıcının mahlûkat üzerinde kesin bir kudrete ve kapsayıcı bir kontrole sâhip olması gerekir. Çünkü yaratıcının tamamen kontrol edemediği bir şeyi yaratması düşünülemez. Öte taraftan Allah, Hallâk ve Alîm isimlerine sâhip olduğu için yaratması da bilgisi de mükemmeldir.

SONUÇ

Kur’ân’da bütün konuların Allah merkezli bir ifade örgüsü içinde sunulduğu için birçok âyette veya âyetin sonunda zât-ı ilâhî’yi niteleyen ve tanıtan esmâ-i hüsnânın yer aldığını ifade etmiştik. Verdiğimiz örneklerde görüldüğü gibi Allah’ın bu isimlerinin geçtikleri âyetlerin ve o âyetlerin içerisinde yer aldığı pasajların muhtevasıyla sıkı münâsebeti sözkonusudur. Bu bağlamda esmâ-i hüsnâdan ‘Alîm’ isminin birlikte geçtiği isimler ile geçtiği âyetlerin içerikleriyle olan münâsebeti incelendiğinde sonuç olarak bazı özel maksatların var olduğu müşahede edilmektedir. Bu özel maksatların bir kısmını şu şekilde sıralamak mümkündür:

¹⁸² Yâsîn, 36/81; Hicr, 15/86.

¹⁸³ خَلَّاق/Hallâk, mübalağalı ism-i fâil olup; “devamlı olarak, mükemmel bir şekilde yaratan” demektir. (Geniş bilgi için bkz.: Isfahânî, *el-Mufredât*, “hlk” md.; Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Levâmiu ’l-Beyyinât Şerhu Esmâillahi Teâlâ ve ’s-Sıfât*, 1. baskı, 1907, 153; Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu ’l-Muhît*, “hlk” md.)

¹⁸⁴ Hicr, 15/85-86. (إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ) وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ فَاصْفَحْ (إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ) (الصَّفْحُ الْجَمِيلُ)

¹⁸⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, XIV, 78.

¹⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu ’l-Kur’ân*, II, 582-583.

• Alîm ismi Kur’ân’da tek başına gelmiş olduğu birçok âyette bir çeşit fiil fonksiyonu görerek mef’ûl alır. Bu durumda ekseriyetle müfsidler için bir tehdit, muttakiler için bir müjde olur. Ayrıca ahkâm âyetlerin birçoğunun sonunda zikredilen Alîm ismi insanlara Allah’ın her şeyi bildiğini hatırlatarak onları doğruya ve adâlete yönlendirmeyi hedefler.

• Alîm ve Hakîm isimlerinin birlikte zikredilmesi, ilâhî bilgi ile ilâhî hikmet arasındaki kopmaz bağı göstermektedir. Özellikle miras paylarının taksimi bağlamında bu iki isim zikredildiğinde şunlar vurgulanır: Allah, miras paylarının taksimini sınırsız bilgisi ve hikmetiyle yapmaktadır. Bundan dolayı Allah’ın yaptığı taksimatın kabul edilmesinin lazım olduğunu, duygulara göre hareket edilmemesi, bu şekildeki taksimatta insan ve toplum için büyük maslahatların olduğunu bilmenin gerektiğini ortaya koymaktadır.

• Genel manada ilim, nesnenin dış yüzünü, haber ise içyüzünü bilmeye ve bildirmeye delâlet eder. Alîm ve Habîr isimlerinin birlikte zikredilmesi söz konusu ettiğimiz her iki manayı teyit ve takviye eder ve manayı güçlendirir.

• Semî-Alîm isimlerinin birlikte zikredilmesi, Allah’ın her şeyi duyan ve bilen olması hasebiyle gerçek bilginin ancak O’ndan gelebileceği anlamını tazammun etmektedir.

• Vâsi-Alîm isimleri, beraber zikredildikleri âyetler bağlamında değerlendirildiğinde Vâsi isminin zikredilmesiyle bir taraftan insanın sınırsız olan Allah’a sığınması gerektiği vurgulanır, diğer taraftan da kişinin Allah için verdiği şeyin azalmadığı, aksine çoğaldığı ifade edilir. Alîm isminin zikredilmesiyle de, Allah’ın kendisi için yapılan ibadet ve infâktan haberdar olduğu, kulları için maslahat olanı bildiği belirtilir.

• Alîm isminin Halîm ismi ile birlikte gelmesinin temel vurgusu şöyle özetlenebilir: Allah her şeyi bilen bir Alîm olduğu için kullarını da çok iyi bilir. Bundan dolayı da kulların üstesinden gelemediği, güç ve takatlarının yetmediği durumlarda, onlara hilmi ile muamele eder. Ayrıca Allah her şeyi bilen bir Alîm’dir. Ancak hilm sıfatından dolayı Allah kullarının yaptığı hata ve kusurlarını cezalandırmada acele etmez, emirlerini uygulamak için onlara zaman tanır.

• Allah, Şâkir ve Alîm isimlerini birlikte zikrederek kullarına olan ihtimamını göstermektedir. Şâkir ismi Allah’ın, zâtına yapılmış olan şükre mukabelede bulunmasını ifade ederken; Alîm ismi ise kulun yaptığı her iyiliği Allah’ın bildiğini ve mükâfatını ödeyeceğini göstermektedir.

• Fettâh ve Alîm isimlerinin birlikte zikredilmesi Allah’ın kapalı ve müşkil meselelerde hüküm veren olduğu, ancak Allah hükmünün, -hevâ ve hevsten kaynaklanan şeylere dayanarak hükmeden kimsenin hükmü gibi değil- ilme dayanan bir hüküm olduğu ifade edilir.

• Azîz-Alîm isimlerinin birlikte zikredilmesi kâinat ve içindeki tüm mahlukatın baştanbaşa sonsuz ilim, kudret ve hikmetin tezâhürü olduğunu gösterir. Aynı şekilde, bu iki ismin Kur’ân’la irtibatlı olarak zikredilmesi, Kur’ân’ın baştan

sona kadar Allah’ın sonsuz ilmini, kudretini/izzetini ve hikmetini yansıttığını göstermektedir.

• Alîm-Kadîr isimlerinin birlikteliğinde, Alîm ismi ilâhî-tâbiî yasa ile eşya yasalarının biliniş keşfedilmesine delâlet etmekteyken; Kadîr ismi ise hem iyi ve güzel olarak yapılan şeylerin mükâfatını, hem de yapılan kötülüğün cezasını takdir etmeyi ifade etmektedir.

Yukarıda sıraladığımız maddelerden de anlaşıldığı gibi Kur’ân’da esmâ-i hüsnâ, rastgele ve kafiye uyumu amacıyla serpiştirilmiş birtakım kelimeler olmayıp birbirleriyle ve kullanıldıkları âyetlerle anlam bütünlüğü arz eden kelimelerdir. Dolayısıyla esmâ-i hüsnânın geçtiği âyetler bu çerçevede okunup anlaşılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (Terc.: Komisyon), Ankara, 1999.

Abbâs, Fadl Hasan, *İ‘câzu’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Ammân, 1991.

Abdulkâfi, Muhammed Fûâd, *el-Mu‘cemu’l-Mufehres li Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Kâhire, 1945.

Abîd, Alî b. Süleyman, *Esmâullahi’l-Hüsnâ fî Havâtim Âyât Sûreti’l-Fâtiha ve’l-Bakara*, 1. baskı, Riyâd, 1997.

Âlûsî, Ebu’l-Fadl Şihabuddin SeyyidMahmûd, *Rûhu’l-Meânî fî Tefsîri’l-Kur’âni’l-Azîm ve’s-Seb‘i’l-Mesânî*, I-XXX, Beyrut, ts.

Âsım Efendî, Ebu’l-Kemâl Ahmed, *el-Okyanusu’l-Basît fî Tercemeti Kâmûsi’l-Muhît (Kâmûs Tercemesi)*, I-IV, İstanbul, 1887.

Âtîf, Recep, *el-İ‘câzu’l-Beyânî fî Nazmi Havâtimi’l-Âyât*, (el-Câmiatu’l-İslamiyye, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazze, 2006.

Bayraklı, Bayraktar *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, I-XX, 1. baskı, İstanbul, 2001.

Beydâvî, Nasiruddin b. Ömer b. Muhammed, *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Tevîl*, (Nşr.: Muhammed Abdurrahman Meraşlı), I-V, 1. baskı, Beyrut, ts.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî, *el-Esmâ ve’s-Sifât*, Kâhire, 2005.

Bikâî, Burhanuddin Ebu’l-Hasan İbrahim b. Ömer, *Nazmu’d-Durer fî Tenâsubi’l-Âyât ve’s-Suver*, I-XXII, Kâhire, ts.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf, *el-Bahru’l-Muhît*, (Thk.: Adil Ahmed Abdulmevcud - Alî Muhammed Muavvid), I-VIII, 1. baskı, Beyrut, 1993.

Ebussuûd, b. Muhammed İmadî Hanefî, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâyâ’l-Kitabi’l-Kerîm*, (Thk.: Abdulkadir Ahmed Atâ), I-V, Riyad, ts.

Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed, *Besâiru Zevi’t-Temyîz fî Letâifi’l-Kitabi’l-Azîz*, (Thk.: Muhammed Alî Neccâr), I-VI, Kâhire, 1996.

-
- _____ *el-Kâmûsu'l-Muhît*, (Thk.: Muhammed Naîm el-Arkûsî), I-IV,8. baskı, Beyrut, 2005.
- Gazzâlî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed et-Tûsî, *el-Maksadu'l-Esnâ fî Şerhi Esmâillahi'l-Hüsnâ*, (Thk.: Muhammed Osman el-Haş), Kâhire, ts.
- Güneş, Abdulkâki, Altın, Mehmet, "Kur'an'da 'Azîz' İsmi ve Geçtiği Âyetlerle İlgisi", *SDÜİF Dergisi*, 27. Sayı, Van, 2014, 115-144.
- Halîmî, Ebû Abdillâh, *el-Minhâc fî Şuabi'l-İmân*, I-III, 1. baskı, Beyrut, 1979.
- Hattâbî, Ebû Süleyman, *Şe'nu'd-Duâ*, (Thk.: Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut, 1992.
- İsfahânî, Râgıb, *el-Mufredât fî Garibi'l-Kur'an*, (Thk.: Muhammed Seyyid Keylanî), Beyrut, ts.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, I-XXX, Tunus, 1984.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyin Ahmed, *Mekâyîsu'l-Luğa*, (Thk.: Abdusselam Muhammed Harun), I-VI, Beyrut, 1979.
- İbn Kayyim, Ebû Abdillâh Şemsuddîn Muhammed b. Ebû Bekr el-Cevziyye, *el-Esmâu'l-Hüsnâ*, (Terc.: Hanifi Akın-Muhittin Korkmaz), İstanbul, 2005.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mûkerrem, *Lisânu'l-Arab*, (Thk.: İbrahim Şemsuddîn ve bşk.), I-IV, Tunus, 1. baskı, 2005.
- İslamoğlu, Mustafa, *Esmâ-i Hüsnâ*, I-III, 1. baskı, İstanbul, 2012.
- Kâdî Abdulcebbar, Ebu'l-Hasan Abdulcebbar b. Ahmed, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, Beyrut, 2001.
- Karaman, Hayreddin ve bşk., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, 2. baskı, Ankara, 2006.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû Bekr, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), I-XXII, Beyrut, 2006.
- Kutub, Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, I-VI, 32. baskı, Kâhire, 2003.
- _____ *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (Terc.: Süleyman Ateş), 2. baskı, Ankara, 1967.
- Mahallî, Celâluddîn ve Celâluddîn es-Suyûtî, *Tefsîru'l-Celâleyn*, Beyrut, 2005.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, (Terc.: Muhammed Han Kayanî ve bşk.), I-VII, 2. baskı, İstanbul, 1996.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Mahmûd, *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Tevîl*, 2. baskı, I-III, Beyrut, 1999.
- Nursî, Said, *İşâretu'l-İ'câz*, İstanbul, 2003.
- _____ *Şualar*, İstanbul, 2012.

- _____ *Sözler*, İstanbul, 2012.
- Râzî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Gayb*, I-XXXII, 1. baskı, Beyrut, 1981.
- _____ *Levâmiu'l-Beyyinât Şerhu Esmâillahi Teâlâ ve's-Sıfât*, 1. baskı, 1907.
- Salmazzem, Mehmet, Kur’ân’ın i’caz Yönlerinden “Tenâsüb”, *Risale-i Nur Örneği, Katre Dergisi*, İstanbul, 2016, cilt 1, sayı 2, 203-219.
- Suyûtî, Hâfız Ebû Fadl Celâluddin Abdurrahman, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, I-II, Medine, 2005.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Tevîli'l-Kur’ân*, (Thk.: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki), I-XXVI, Kâhire, 2001.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I-X, 3. baskı, İstanbul, 1979.
- _____ *Hak Dini Kur’ân Dili*, (Sadeleştiren: İsmail Karaçam ve bşk.), I-X, İstanbul, ts.
- Yılmaz, Mehmet Faik, “Münasebâtu'l-Âyât ve's-Suver”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXI, 569-571.
- Zebidî, Muhammed Murtezâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kamûs*, (Thk.: Halîl el-Hilâlî), I-XL, Tunus, 2004.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim, *Tefsîru Esmâillahi'l-Hüsna*, (Thk.: Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), 5. baskı, Beyrut, 1986.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk, *İştikâku Esmâillah*, Beyrut, 1986.
- Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdullah, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, (Thk.: Yûsuf Abdurrahman el-Meraşlî ve bşk.), I-IV, Beyrut, 1990.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvil fî Vucûhi't-Te'vîl*, (Thk.: eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd ve bşk.), Riyâd, 1998.
- Zuhaylî, Vehbe, *et-Tefsîru'l-Münîr*, I-XVII, 10. baskı, Şam, 2009.